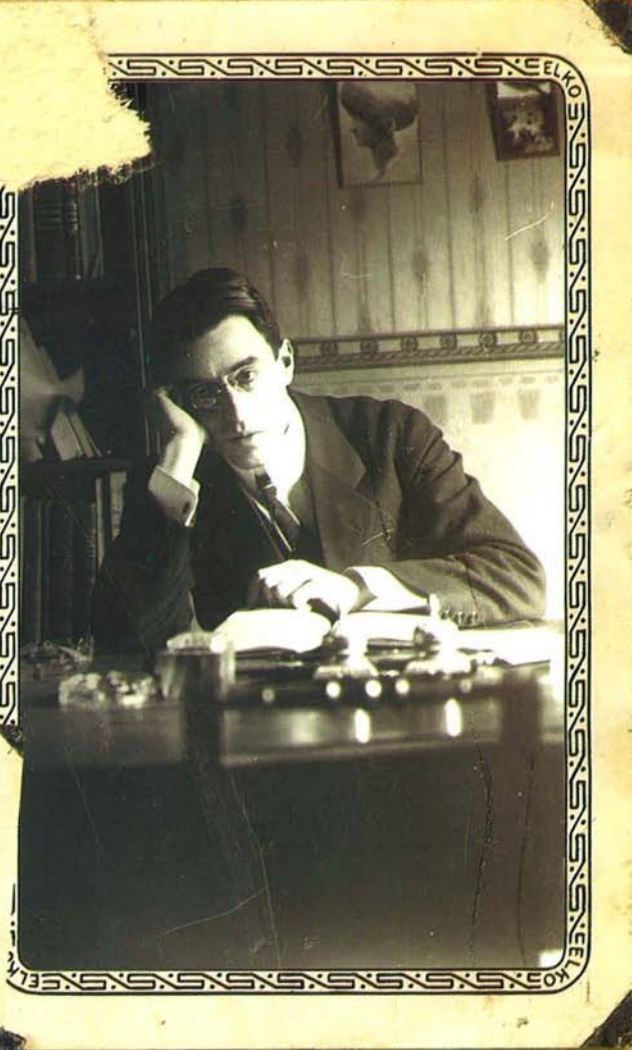

Galeria

6 EUROS

DE PERSONATGES | 5

UNA COL·LECCIÓ DE *Revista* de Palafrugell
AMB EL SUPORT DE L'AJUNTAMENT DE PALAFRUGELL

L'historiador Ramir Medir (1889-1974)

PER: JORDI TURRÓ I ANGUILA

L'historiador Ramir Medir

(1889-1974)

© d'aquesta edició: **RdP**

© del text: **Jordi Turró**

© de les fotografies: fons Medir, Arxiu Municipal de Palafrugell

Fotos de portada:

01. Ramir Medir, assegut al despatx de la casa del carrer Pi i Margall.

Jaume Ferrer Massanet, Fons Ferrer, AMP.

02. El santuari de Sant Sebastià. Ed. Salvador Bonet.

Col·lecció Ramir Medir, AMP.

03. El carrer Pi i Margall sense la torre de Can Moragas.

Ed. Salvador Bonet. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

04. El Fraternal i el Mercantil a la primera dècada del segle XX.

Ed. Salvador Bonet. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

Disseny de la portada i maquetació: Josep M. Farrarons

Filmació i impressió: Impremta Palafrugell

Dipòsit legal: GI-456-2007

Abril de 2007

L'historiador Ramir Medir

(1889-1974)

Col·lecció: Galeria de Personatges. Número 5

Jordi Turró i Anguila

Jordi Turró i Anguila (Palafrugell, 1979) és llicenciat en Història. Ha investigat sobre el segle XVIII baixempordanès i és autor de diversos treballs d'investigació locals d'època contemporània sobre premsa, turisme i paisatge, entre d'altres. Col·labora habitualment en publicacions locals i comarcals on ha publicat una trentena d'articles.

SUMARI

01. Introducció.....	09
02. Apunts biogràfics.....	10
03. La vinculació de Medir amb diverses entitats locals (1910-1935).....	13
L'Ateneu Palafrugellenc.....	13
La Previsió Obrera.....	15
La defensa de les propietats agràries.....	17
La Defensa Comercial i l'anticooperativisme.....	18
El Foment del Turisme i el Patronat Costa Brava.....	21
04. La política municipal.....	23
La militància a la Unió Federal Nacionalista Republicana.....	23
El gir ideològic.....	25
El pas pel Consistori a la dècada de 1960.....	27
05. La recuperació del passat.....	32
La <i>Historia del Gremio Corchero</i>	32
La història local.....	34
06. Relació d'articles de Ramir Medir publicats a la <i>Revista de Palafrugell</i>	38
07. Apèndix.....	40
“Breve historia de la Casa Consistorial de Palafrugell”	40
<i>Revista de Palafrugell</i> , març 1963, núm. 3	
“Noticia sobre el derribo de las siete torres que guarnecían el casco antiguo de la Villa de Palafrugell”.....	44
<i>Revista de Palafrugell</i> , setembre i octubre de 1964, núms. 9 i 10	
“La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell”	50
<i>Revista de Palafrugell</i> , març, abril i maig de 1967, núms. 3, 4 i 5	

PRESENTACIÓ

A Ramir Medir, ja de ben jove, li interessava la història; només cal veure l'àlbum familiar, amb les fotografies d'excursions a Empúries, o la decoració del seu despatx. I la història continuaria essent un referent per a Medir durant tota la seva vida: tant en l'acció política, com en el treball en el món del suro, com en les gestions que realitza en nom de les entitats i de les persones que assessora i representa, Medir utilitza la història com a punt de partida, com a eina de reflexió, com a recurs.

Ramir Medir recorre doncs contínuament a la història, i mentre ho fa la investiga i l'explica en informes, en ponències, en articles i en un llibre, el "seu" llibre. I nosaltres, durant molt de temps, hem consultat el seu treball –i el consultem encara–, i a partir dels resultats obtinguts podem anar més enllà.

Ara, gràcies a la investigació d'un altre historiador, Jordi Turró, tenim una història de Ramir Medir: dades, anàlisi, hipòtesi i conclusions sobre una persona amb múltiples activitats i facetes. La feina no ha estat senzilla, però valia la pena l'esforç; la història de Medir ens ajuda a entendre un personatge clau del Palafrugell que posaria molts dels fonaments del Palafrugell actual. Tenim doncs, a les mans, la història d'un historiador, un interessant historiador i una interessant història.

M. Concepció Saurí i Ros
Arxivera

*En record del meu pare, per
ensenyar tant en tan poc temps*

01. INTRODUCCIÓ

El meu interès per la figura de Ramir Medir i Jofra neix ara fa uns sis anys. Jo aleshores era un estudiant universitari que estava treballant en l'inventari dels registres parroquials conservats a la Parròquia de Sant Martí, i m'interessava en particular qüina havia estat la història de l'Arxiu de la Parròquia i també de l'Arxiu Municipal. Va ser llavors quan vaig fullejar i utilitzar per al meu treball alguns articles publicats per Ramir Medir a la *Revista de Palafrugell* de la primera època. El nom de Ramir Medir jo l'havia sentit alguna vegada durant la carrera universitària. Sabia, perquè m'ho havien explicat en el darrer curs, que havia estat l'autor d'una obra cabdal escrita durant la postguerra sobre la història del gremi surer, però ignorava que fos l'autor de nombrosos articles d'història local. Més tard, en consultar la documentació del seu fons conservada a l'Arxiu Municipal, he descobert que es tracta d'un personatge complex i singular que va implicar-se en política ja des de la seva joventut —durant els darrers anys del règim de la Restauració (1874-1923)—, va convertir-se en un reconegut assessor i secretari de nombroses entitats i associacions locals, i es va comprometre en la defensa del patrimoni cultural i natural de la Costa Brava.

De Ramir Medir, per tant, se'n pot parlar des de diversos i múltiples vessants, perquè segurament poques persones com Ramir Medir han tingut un paper tan actiu en la societat civil de Palafrugell al llarg del segle passat. L'any 1975 la *Revista de Palafrugell*, poc després del seu traspass, el definia com a “un apassionat de les coses del país, per la seva història, per la seva indústria, pel camp i pels seus homes”. Va ser això, l'afecte que sentia pel territori on havia nascut el que el

va portar a implicar-se en diferents àmbits de la vida municipal. I Medir va desenvolupar-hi un paper important i participatiu, però a la vegada gens vistós. Al llarg de la seva vida va mantenir una actitud discreta i activa, i va restar a l'ombra en tots els àmbits de la vida municipal on va prendre part, tant en el polític com a primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Palafrugell, com també en el social i en el cultural.

Els qui encara el recorden, solen destacar del seu aspecte unes ulleres concèntriques que el caracteritzaven. Medir era molt miop: les dificultats per llegir l'acompanyaren durant tota la vida. La seva, era una miopia tan acusada que quan havia de llegir documents, es treia les ulleres i es col·locava el paper a dos dits del nas. Va ser sempre un home tímid, de poques paraules, que a les tertúlies només intervenia quan creia que aportava coses a la conversa i quan el tema li interessava. Dotat d'una gran capacitat de treball, sempre es caracteritzà pel seu caràcter tancat, pel seu to correcte i educat, i de treball refinat, metòdic i detallista.

Aquesta publicació posa èmfasi en un de les múltiples cares del nostre personatge: el de l'historiador local i els articles publicats a la *Revista de Palafrugell*. Deixem de banda l'aprofundiment en d'altres aspectes, tot i que al llarg de les properes pàgines els trobareu apuntats i, en alguns casos, desenvolupats: la seva participació en la política municipal, les entitats o associacions de les quals va ser-ne assessor, secretari o president, la promoció del turisme abans de la Guerra Civil i el paper desenvolupat al Patronat de la Costa Brava de l'any 1935, i la seva vinculació amb el món del suro i en particular, amb la seva patronal.

L'interès de Medir per la història ja s'havia manifestat anys enrere, arran de la publicació de la *Historia del gremio corbero* el 1953, la primera publicació sobre l'evolució del sector del suro després de la Guerra, i que constitueix avui un autèntic clàssic per a la historiografia del suro. Va ser, però, a la *Revista de Palafrugell* on va consolidar-se la seva imatge d'erudit local, i també de savi despistat. Fou un dels primers, després de Pella i Forgas i Torroella i Plaja, en interessar-se sobre el passat de Palafrugell.

Tanmateix, si exceptuem la *Historia del gremio corbero*, els seus articles publicats a la *Revista de Palafrugell* no han merescut malauradament la mateixa atenció. Les seves posicions polítiques envers el franquisme tampoc no hi han ajudat. Però, el cert és que avui els articles sobre la història de la Vila són encara consultats i tenen, en alguns casos, una absoluta solvència. En el seu temps, Medir va escriure sobre fets que no s'han tornat a plantejar des de llavors i que, per tant, tots plegats hem de recorre-hi per entendre alguns aspectes del nostre passat.

02. APUNTS BIOGRÀFICS

Medir va néixer en una casa de taps, un modest habitatge ubicat al carrer de Sant Sebastià, un 22 d'abril de 1889. Els seus pares, Llorenç Medir Reixach i Nemèsia Jofra Forgas, eren naturals de Palafrugell i provenien d'una família d'antics propietaris rurals. Els avis paterns, Vicenç Medir i Rosa Reixach, propietaris de terres que envolten el nucli de Palafrugell, van instal·lar-se al centre urbà quan la indústria del suro esdevingué la principal activitat econòmica de la Vila i va atreure població

dels masos i dels nuclis agrícoles que vorejaven el poble. Els familiars obriren un petit taller de fabricació de taps a Palafrugell que el pare de Ramir Medir, Llorenç, va regentar fins a la seva mort.

Ramir Medir era el fill gran d'en Llorenç i la Nemèsia. Quatre anys després del naixement de Ramir, la seva mare va donar a llum un segon fill, Lluís Medir i Jofra, el reconegut i popular mestre de dibuix, i quan en Lluís comptava tan sols un any va néixer l'única filla del matrimoni, Marta Medir. El pare ben aviat va pensar en el primogènit per continuar amb el negoci de taps, però en Ramir ja de jove va tenir molt clar que el treball amb el suro —és a dir, el treball al taller— no era pas el que més li atreia.

En Ramir va iniciar els estudis bàsics al Col·legi dels germans Maristes del carrer Sant Sebastià, on fou company de Josep Pla. De jove compaginà els estudis amb el treball al negoci familiar de fabricació de taps del seu pare. Un dia mentre feia funcionar una “menjadora” per fer taps, va patir un accident que li deixaria una ferida per a tota la vida: una ganiveta que manejava amb la mà esquerra li produí un tall al dit gros que li va impedir de treballar amb màquines al taller.

Medir abandonà el taller de taps familiar i s'interessà per les lletres, la cultura i la història. Començà a col·laborar al diari *La Crònica*, on va redactar diversos articles de temàtica surera, i als 31 anys fou ponent del Costumari català, redactat per la Mancomunitat de Catalunya. Medir, però, tenia molt clar quina havia de ser la seva professió: s'especialitzà en els assumptes legals i judicials. El coneixement que ad-

quirí dels textos legals de manera absoluta-ment autodidacta, mitjançant hores i hores d'estudi, el va portar a la notaria de la població on va ingressar-hi com a auxiliar. El jove Medir, però, no tardaria en pujar graons dins l'administració judicial. Ben aviat es va guanyar la confiança del notari, que li delegava la confecció de les escriptu- res i altres documents notariaus que després es limitava a signar. Dels seus coneixements no només se'n beneficià el notari, sinó també l'administració municipal en diver- sos litigis. D'aquella època data la redacció dels *"Documentos y Antecedentes Relativos a la Propiedad del Santuario de San Sebastián"* on defensava, mitjançant dades històriques, la titularitat municipal de la muntanya de Sant Sebastià, que ell admirava i visitava sovint.

La seva estada a la notaria li fou útil per preparar la seva carrera judicial. En aquell

moment el coneixement que tenia Medir del món jurídic el va portar a preparar-se en aquest camp i va aconseguir treure's el títol de secretari de jutjat, càrrec que exer- ciria a l'Ajuntament de Mont-ras durant la Guerra Civil.

Els coneixements legals que havia adquirit no només els utilitzà per ser secretari de jut- jat. Li van permetre també desenvolupar altres tasques i convertir-se en el secretari i en l'assessor legal de diverses entitats i en el gestor dels turistes de classe benestant durant els anys trenta. Després del parèntesi de la Guerra Civil —únic període en què Medir treballà de secretari de jutjat, el càrrec pel qual havia estudiat—, el prestigi que s'ha- via guanyat i la seva vinculació amb les asso- ciacions de propietaris agrícoles, comer- ciants i industrials van ser decisius perquè els empresaris surers l'escollissin per exercir

*Col·legi dels germans
Maristes (agost de
1900). Ramir Medir
és el sisè de la cin-
quena fila, començant
per baix i l'esquerra.
Autor desconegut.
Col·lecció Ramir
Medir, AMP.*

el càrrec de més responsabilitat en l'organisme surer de postguerra més important: el *Sindicato Nacional de Madera y Corcho*, que es convertí a partir de 1959 en la *Agrupación Nacional Corchera* i el *Grupo Provincial de la Industria y el Comercio del Corcho*.

*Una colla a Sant
Sebastià. A la pri-
mera fila hi obser-
vem la germana de
Ramir Medir,
Marta, amb les
mans als genolls.
A l'última fila,
amb llacet i gorra,
hi ha Lluís Medir.
Antor desconegut.
Col·lecció Ramir
Medir. AMP*

El 22 de febrer de 1922, en Ramir Medir va contreure matrimoni amb Concepció Costa Girbal a l'església parroquial de Sant Martí. En aquells moments Medir tenia 32 anys, i vivia amb la seva mare i els seus germans en un altre domicili, al carrer Pi i Margall núm. 15. La seva esposa era força més jove que ell: comptava amb 19 anys el dia del casament. La Concepció havia nascut a Palafrugell, si bé els seus pares, Sebastià Costa i Pilar Girbal, eren naturals de Darnius, a l'Alt

Empordà. L'esposa d'en Ramir era una dona força diferent al seu marit. Podríem assegurar que tenien dos caràcters aparentment cotraposats: la Concepció, agradable, oberta i extrovertida; en Ramir, tímid i de molt poques paraules.

El matrimoni va viure al domicili de la família Medir al carrer Sant Sebastià. Gairebé un any després del casament, l'11 de març de 1923, naixia l'única filla dels cònjuges: Montserrat Medir. Després de la Guerra, el matrimoni s'instal·là a una casa del carrer Santa Margarida, on avui encara hi viu la seva filla Montserrat.

L'últim any de la vida de Medir va estar marcat per l'arteroesclerosi que se li declarà, i que li va privar de treballar amb

normalitat. Moria a les dues del migdia del 27 de novembre de 1974 al seu domicili del carrer Santa Margarida, a l'edat de 85 anys.

03. LA VINCULACIÓ DE MEDIR AMB DIVERSES ENTITATS LOCALS (1910-1935)

A inicis del segle XX, a Palafrugell existien una gran varietat d'associacions i entitats vinculades directa o indirectament amb el negoci del suro. En aquest context social i econòmic, els coneixements legals que va aprendre Medir de jove li van permetre d'implicar-se en nombroses associacions de tota mena. Medir era qui portava la gestió, tramitava la documentació i feia d'assessor

quan les circumstàncies ho requerien. Tot i que les entitats on hi trobem Medir tenen unes característiques distintes i funcions diverses, gairebé totes estaven vinculades amb associacions de propietaris o bé amb la classe industrial surera.

L'Ateneu Palafrugellenc

L'Ateneu Palafrugellenc, un centre recreatiu fundat a Palafrugell l'any 1910, va atreure ben aviat el jove Medir, sobretot per la tasca educativa i de lleure impulsada pel seu president, el pedagog Josep Barceló i Matas. A més de Barceló i Matas, a l'Ateneu hi havia personatges molt representatius del Palafrugell de la primera dècada del segle XX: com Joan Vergés i Barris, el doctor Joan Mas i Casamada o l'escriptor i jutge municipal Josep Ferrer i Mascort, més

Excursió de l'Ateneu Palafrugellenc. Hi observem Ramir Medir, amb gorra a la primera fila, a Lluís, a la segona, amb gorra i llacet, i al mestre Josep Barceló i Matas, a l'esquerra de la foto, amb gorra i bigoti. Autor desconegut, fons Pere Oliveres, AMP.

Excursió a
Empúries (1909).
Ramir Medir, amb
barret, està assegut
a la barca de l'es-
quirol.
Col·lecció Ramir
Medir, AMP.

conegut com *Anco Marcio*, una de les persones més influents en l'obra de Josep Pla. Els coneixements legals que Medir havia adquirit, com a estudiant de secretari de jutjat, van suposar que Barceló i Matas l'escollís per desenvolupar la tasca de secretari de l'entitat. Era una aposta agosarada donada la seva joventut: llavors comptava amb 22 anys i era un més dels joves que s'havien apuntat a un centre recreatiu que volia ser a la vegada cultural i educatiu. El missatge de Barceló i Matas el va acabar convencent, i Medir va convertir-se des de la seva creació en el secretari de l'Ateneu. Entre d'altres coses, Medir redactava les actes i va gestionar la compra de la segona seu de l'entitat, al carrer de la Caritat (la primera havia estat al carrer del Sol).

La vinculació de Medir amb l'Ateneu no s'acaba aquí. Medir era un dels joves,

entre un munt d'altres, que s'entusiasma-ven per la novetat que significaven algunes pràctiques esportives. Sembla que el futbol mai no li va interessar, però sí la pràctica excursionista. L'Ateneu havia creat una secció excursionista, a més de la d'esport —en aquella època equivalia a dir futbol—, l'esperantista i la d'art. De fet, va ser nomenat president d'aquesta secció i s'encarregà de programar les sortides de l'Ateneu que tenien, gairebé sempre, recorreguts culturals. L'any 1911, per exemple, es programaren diverses sortides per visitar els monuments megalítics de Fitor, una excursió a Empúries i diversos pobles de la plana empordanesa (Peratallada, Cruïlles...). Segurament va ser en aquesta època quan Medir va començar a interessar-se pel patrimoni de l'Empordà i per difondre'l, i a forjar unes idees que encara eren tènues però que

madurarien als anys vint i trenta, sobre quines havien de ser les bases per potenciar el turisme a la Costa Brava.

Medir també va ser el responsable, junt amb Barceló i Matas, d'organitzar les conferències d'història i cultura per als associats. Entre d'altres conferències en va tenir lloc una de Carles Rahola, el gran escriptor gironí que seria afusellat per Franco, sobre el poeta Maragall. Medir en pronuncià una altra, que no hem pogut localitzar, sobre el polític i assagista basc Ramiro de Maeztu, conservador i defensor dels valors tradicionals, el qual moriria afusellat el 1936 per l'onada revolucionària.

La Previsió Obrera

El desembre de l'any 1917 Medir era nomenat president de la societat de socors mutus més important de la Vila: la Previsió Obrera, una entitat de previsió de malaltia,

invalidesa i vellesa. La Primera Guerra Mundial entrava a la seva última fase, però les conseqüències de la guerra en una economia local capitalitzada pel suro, eren més que evidents. L'atur s'incrementava, les rendes de la classe obrera disminuïen i les entitats de previsió se'n ressentien. En aquesta situació econòmica, les germandats havien de fer front a una major despesa, a la vegada que patien una reducció d'ingressos per la impossibilitat per part dels socis d'abonar les quotes.

La solució passava, sens dubte, per la fusió, la unificació de socis, de quotes i, per tant, de capital. El desembre de 1917 Medir encapçalava una de les dues llistes que pretenien fer-se amb el control de la nova i reunificada societat, fruit de la fusió de *Unión Palafrugellense* —que havia estat alhora el resultat de la fusió de *La Concordia* (1846),

Ramir Medir, repenjat a la columna, durant una excursió a Empúries (1909). Esquirol. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

*El paisatge rural de
Santa Margarida.*

Autor desconegut.

Col·lecció Ramir

Medir, AMP.

La Protectora (1863) i de *La Auxiliadora* (1879)–, *La Protectora Palafrugellense* i la *Protectora Llofriguense*.

No explicarem aquí les característiques i les funcions de la Previsió Obrera perquè ja s'han publicat diversos estudis –en particular el treball de Santiago Hernández (*Palafrugell i el suro*, 2002)– que analitzen la vida i l'obra de la societat, però si cal remarcar el paper que va jugar Medir en la gènesi de la societat durant els anys més difícils.

Ja hem explicat que Medir va entrar en contacte amb aquesta entitat l'any 1917, quan s'havien de convocar eleccions per tal d'elegir els membres de la primera junta de les societats unificades. Assolir la presidència era un repte molt atractiu des de diversos punts de vista perquè s'aconseguia el poder de la societat de socors mutus més important de la Vila. Medir, com a president, n'era el cap de llista. La campanya electoral

se centrà bàsicament en aconseguir el suport dels socis de les tres germanats mitjançant una campanya de desprestigi envers la candidatura formada per la *Miquel, Vincke&Meyer*, i sobretot envers qui era un dels màxims accionistes i director de l'empresa, Joan Miquel, el qual no amagava la seva ambició per controlar –si bé indirectament– l'entitat de previsió obrera més important de Palafrugell. En un full electoral, conservat al fons Ramir Medir de l'Arxiu Municipal de Palafrugell, la candidatura presidida per Medir manifestava:

«Dentro del escritorio de la fábrica del que pretende ser el explotador y cacique máximo de este mal tratado pueblo, ya se ha confeccionado la candidatura para la nueva Hermandad LA PREVISIÓN OBRERA. Ya que la Asamblea General al discutir el proyecto de Reglamento, tuvo el buen sentido de acordar por aclamación

unánime, eliminar de todo cargo a todos los socios protectores por ser estos un constante peligro para el buen desarrollo progresivo de toda buena acción social: ya que se les supo eliminar de mangonear directamente nuestros intereses dentro nuestra Hermandad, ahora pretende el explotador y cacique máximo, hacerlo indirectamente, es decir, por medio de individuos que le sirvan de instrumento».

Les relacions entre Medir i Joan Miquel mai no van ser bones. A les eleccions de junta el desembre de 1917, els socis es decantaren per la candidatura de Medir. Durant la seva presidència, es reformà el servei mèdic i es van millorar les condicions de treball dels metges, però no s'aconseguí augmentar el nombre de socis, fet que conduí l'entitat a una situació preocupant, l'any 1919. Potser va ser per això que, el 14 de gener de 1919, en Medir va ser substituït

per Esteve Blanc que havia estat el vicepresident de la primera junta.

La defensa de les propietats agràries

Poc temps després de desvincular-se de la Previsió Obrera, Medir va entrar en contacte amb els principals propietaris rurals de Palafrugell i dels seus veïnats. El creixement urbà que possibilità l'expansió demogràfica i la industrialització del suro-Palafrugell comptava el 1910 amb 9.018 habitants, i havia estat la població de la comarca que havia crescut més a la primera dècada del segle-, va provocar una reducció dels terrenys de conreu i també dels boscos. Això preocupava els pagesos, perquè veien reduïda la seva principal font d'ingressos que era la terra.

Com hem explicat, Medir era membre d'una família propietària de terres que s'ha-

*La cala de
Tamarin. Juanola.
Col·lecció Ramir
Medir, AMP.*

via vist obligada a deixar el treball al camp en el moment en què el suro s'havia convertit en la principal activitat del municipi. Segurament és per això, a les seves arrels familiars, que els problemes dels propietaris i de la terra el preocupaven, i que acceptés per part de la classe propietària la proposta de crear un organisme per defensar els seus interessos.

El 22 de febrer de 1920 formava part d'un grup de propietaris, masovers i arrendataris que havien estat citats a l'Ajuntament de Palafrugell a fi de celebrar una assemblea per a la defensa dels interessos agrícoles de la Vila i els seus voltants. La proposta provenia d'una agrupació de propietaris rurals anomenada: *Asociación de Propietarios de Palafrugell*, la qual havia criticat que el creixement del sòl urbà hagués provocat una reducció dels terrenys de cultiu i forestals. Medir hi figurava com a l'assessor, i de fet havia estat la persona escollida per tal de formar un gran sindicat agrícola.

Un any i mig més tard d'aquella reunió entre les autoritats municipals i els representants dels pagesos, el 27 de juliol de 1921, es creava el Sindicat Agrícola *Emporium*. Els estatuts, aprovats pels propietaris i redactats per Medir, eren una clara aposta per l'organització cooperativa, un sistema que com veurem tot seguit Medir criticaria i contra el qual lluitaria defensant els interessos del comerç local, a partir de 1925. Entre d'altres aspectes, els estatuts del sindicat preveïen l'adquisició de màquines i de bestiar per a ús agrícola, la compra d'adobs, plantes i llavors, l'exportació dels productes agrícoles i ramaders, i l'organització d'exposicions i certàmens. Fins i tot s'havia proposat la creació d'una Caixa

Rural d'Estalvis i Crèdit i una Mútua d'assegurances per al bestiar. La quota anual va quedar fixada en 6 pessetes i calia ser parcer, arrendatari o bé propietari de finques rústiques als termes municipals de Palafrugell, Mont-ras i Esclanyà.

La Defensa Comercial i l'anticooperativisme

El final de la guerra europea no va millorar la situació econòmica. El conflicte afectà un ampli ventall de població: des dels empresaris surers fins als obrers. Si per als treballadors la crisi va suposar un empitjorament de les condicions de treball i de vida, i per als patrons una reducció dels beneficis obtinguts, no menys importants foren els efectes que tingué envers la classe mitjana. Botiguers i comerciants en patiren també les conseqüències, sobretot per les dificultats que tenien per proveir-se i degut també a la reducció que experimentà el consum. La necessitat d'organitzar-se i associar-se per part de tot aquest sector de la població va afavorir que, en aquest context d'incertesa econòmica, es constituís l'entitat gremial de *La Defensa Comercial*.

La creació de *La Defensa Comercial*, no va obeir tan sols a aquest moment de crisi. Es constituïa com a un moviment clarament anticooperatiu, com a una reacció de protesta de comerciants i botiguers envers els privilegis de les cooperatives obreres. El cooperativisme ha estat ben estudiat a les terres gironines, però malauradament s'ha deixat de banda la resposta de la classe mitjana envers aquestes organitzacions. A Palafrugell, el moviment anticooperativista va conformar-se a la mateixa època en què el sistema cooperatiu prengué força arran de la

creació de *La Económica Palafrugellense*, l'any 1865, però fou especialment intens a partir de la II República.

No és motiu d'aquest treball l'estudi de l'anticooperativisme, però caldrà que investigadors i historiadors n'aprofundixin alguns dels seus aspectes a tota l'àrea empordanesa. De fet, nosaltres només ens hi referim a causa del paper més que destacable que hi tingué Medir durant l'època republicana.

Ramir Medir va entrar en contacte amb *La Defensa Comercial*, l'any 1932. L'organització havia estat creada el 1925 per industrials i comerciants de Palafrugell, Mont-ras, Begur, Regencós, Torrent i Pals. El febrer de 1932, coincidint amb el canvi de règim polític, va ser reorganitzada. Feia temps que *La Defensa Comercial* no donava senyals de vida, i l'escassa activitat desenvolupada i les noves lleis republicanes que afavorien les cooperatives i perjudicaven les associacions gremials obligava a millorar el funcionament de l'entitat. En un primer moment el càrrec de secretari de la nova junta va correspondre a Josep Bofill de Carreras, el qual havia estat jutge de Pau de Palafrugell des de 1918, però un mes després de la constitució de la junta les necessitats tècniques que requerien el càrrec de secretari van obligar a nomenar Medir en substitució de l'esmentat Josep Bofill.

Ramir Medir era la persona idònia per al càrrec. Tenia coneixements legals, treballava com a agent de negocis —a la mateixa època tramitava documentació per a una classe benestant que s'instal·lava a la Costa Brava— i ja tenia el títol de secretari de jutjat. De fet, ell mateix fou un dels artífexs de la reforma

i el redactor dels estatuts reformats, aprovats a l'assemblea general de 5 de febrer del 1932. Segons els nous estatuts, en Ramir Medir era el secretari de l'entitat, l'únic càrrec retribuït. El març del mateix any es constituïen les seccions de l'entitat, que es dividien en el següents grups: comestibles (formades per botiguers d'ultramarins, comestibles, adroguers, confiters i venedors de fruita), carnisers, flequers, lleters, venedors de robes (teixits, merceries, peces per a criatures...), del vestir (sastres, sabaters i barretaires), de construccions (fusters —que el juny de 1933 crearien el seu grup propi—, lampistes, ferreters...), arts i oficis i altres professions. Cada grup havia de designar un president que es convertiria en el vocal de la secció a la junta de govern.

Ja des de principis de l'any 1932, *La Defensa Comercial* havia adoptat un discurs anticooperatiu; en Ramir Medir va ser el responsable de donar contingut a aquest discurs. Conjuntament amb *La Unió Comercial*, de Sant Feliu de Guíxols, i el *Gremio de Comerciantes detallistas*, de Palamós, iniciaren una campanya per aconseguir que les cooperatives estiguessin subjectes a les mateixes lleis tributàries dels comerciants. L'ofensiva de les entitats gremials se centrà en una denúncia segons la qual la majoria dels integrants de les cooperatives no eren obrers, perquè pagaven contribució. Era un atac directe als pagesos, perquè la majoria posseïen alguna petita parcel·la de terreny. La campanya va anar dirigida cap a dues cooperatives històriques: *La Equitativa*, de Palamós, i *La Económica Palafrugellense*. La denúncia a la cooperativa de Palamós li exigia que es donés d'alta en la contribució industrial, i també que pagués 9.800 pessetes en con-

cepte d'endarreriments i multes. L'expedient de denúncia a la cooperativa de Palafrugell, exigia molt més. La "Cooperativa", no només havia de pagar la contribució industrial pel fet que molts dels seus integrants també en pagaven, sinó també els impostos que pagava qualsevol societat anònima.

Darrere els expedients de les denúncies obertes a ambdues cooperatives, tramitats pel Ministeri d'Hisenda, hi havia diverses entitats gremials; l'acció va arribar fins i tot a les Corts. A la sessió del 27 d'abril de 1932, un defensor de les cooperatives com era Joan Ventosa i Roig, diputat d'Esquerra Republicana i president de la Federació de Cooperatives de Catalunya, va criticar obertament els expedients oberts a les cooperatives perquè aquestes mai no podien ser considerades com a unes entitats empresarials privades, i per tant no podien ser sotmeses als mateixos impostos. En el transcurs de la sessió plenària, el diputat va demanar la paraula i després d'explicar el contingut de les denúncies, va reclamar que fossin anul·lades pel fet de ser totalment injustificades. Les denúncies no van prosperar.

Ignorem quin paper jugà Ramir Medir com a representant legal de les entitats gremials, en aquesta campanya antiooperativista, però pensem que fou crucial per dues raons principals. En primer lloc les cooperatives afectades, la de Palamós i la de Palafrugell, corresponien a l'àrea empordanesa que era també la zona d'actuació de Ramir Medir. D'altra banda, els mitjans informatius locals i comarcals sempre descrivien en Ramir Medir com a un ferm puntal dels gremis a la comarca. Medir, que ja havia acabat la seva carrera

judicial, tenia els coneixements legislatius necessaris per ser el representant legal d'aquestes entitats, per tramitar la documentació o per formular una denúncia si les entitats gremials ho desitjaven; és lògic, per tant, que Medir s'encarregués de tramitar les denúncies. En segon lloc, les peticions esgrimides a les dues denúncies eren molt semblants a les que, l'any 1935, exposaria Medir en una ponència sobre cooperatives catalanes a l'Assemblea de la Confederació Gremial Catalana.

L'argument desenvolupat per Medir el maig de l'any 1935, al Saló de Cent de Barcelona, era que les cooperatives havien de regir-se sota el mateix sistema tributari que les altres entitats comercials i industrials privades. De fet, abans de la celebració de l'Assemblea de Barcelona, en Medir ja havia pronunciat el maig de 1934 una conferència al Casal Popular de Palafrugell, davant les autoritats gremials del Baix Empordà (a més dels representants de la Defensa Comercial, hi havia membres de la Unió Comercial de Sant Feliu de Guíxols i del Gremi de Comerciants *Detallistes* de Palamós), on criticava els crèdits de la Generalitat concedits a les cooperatives i defensava que les lleis republicanes s'havien promulgat per fer desaparèixer el comerç privat. El contingut del discurs de Medir aquell dia, el podem reconstruir a través de la crònica que en va fer al setmanari *Baix-Empordà*. La ponència que presentà a l'Assemblea de Barcelona l'any 1935, en canvi, s'ha conservat al fons Ramir Medir de l'Arxiu Municipal de Palafrugell. És un document extraordinari per diversos motius i que no podem reproduir per la seva extensió, però que recull el descontentament d'amplis sectors de la petita i mitja-

na burgesia enfront les lleis republicanes cooperativistes promulgades pel Parlament de Catalunya, i el perjudici que significaven per als seus negocis. En Ramir Medir denunciava la situació de privilegi de les cooperatives que, segons el ponent, era conseqüència de llur sistema tributari i a què dins les cooperatives es confonguessin treballadors amb persones no obreres —és a dir, assalariats— dos arguments usats, recordem-ho, a les denúncies fetes a les cooperatives de Palamós i Palafrugell. També denunciava la pràctica de les cooperatives de consum de vendre al públic, una qüestió que perjudicava el comerç privat ja que els preus que demanaven les cooperatives eren sensiblement inferiors.

Medir plantejava d'altres qüestions sobre les quals aquí no aprofundirem: la crítica als venedors ambulants per la competència que suposaven per al comerç fix o l'ús de la "moneda social" per part dels associats de les cooperatives, que els privava d'utilitzar les monedes oficials a les seves compres diàries en d'altres comerços. El que sí volem destacar, és l'aportació que féu Medir dins l'entitat. Per encàrrec de la Defensa Comercial, havia tramitat denúncies contra cooperatives, contra venedors ambulants i havia presentat un seguit de ponències en defensa dels interessos de les associacions de comerciants i en contra del sistema fiscal de les cooperatives. Al cap i a la fi, el que perseguia era aconseguir que cooperatives i comerciants, amb o sense botiga fixa, poguessin competir en igualtat de condicions. És per això, que calia que aquests col·lectius estiguessin sotmesos a la mateixa pressió tributària. Resta per veure si les cooperatives haguessin pogut fer front a la mateixa pressió fiscal que qualsevol altra societat anònima.

Sigui com sigui, l'experiència adquirida a les associacions de comerciants o gremis, tal com se'ls anomenava a l'època, va ser fonamental perquè en Medir comencés a interessar-se per aquestes agrupacions: Ramir Medir en volia investigar els seus orígens. A una carta que va enviar al diputat Josep Ayats, secretari de la *Confederación Gremial Española* —ho fou fins que dimití del càrrec el 1935, en el transcurs de la XIII assemblea nacional— i conegut a Palafrugell per haver intervingut a Madrid en la creació de la mutualitat d'accidents de treball *Mutual Corchera*, demanava una obra completa sobre els orígens dels gremis, tant en el seu aspecte jurídic com històric. La resposta d'Ayats, de 22 de gener del 1934 i conservada al fons Medir, relacionava bona part de les monografies de gremis que s'havien publicat a l'Estat espanyol. Però no n'hi havia cap del sector surer, i potser va ser per això que, després del trasbals de la guerra, en Medir va començar a treballar en la seva gran obra, la que més popularitat li donaria com a historiador. Potser va ser per això també que, un cop acabada, decidís posar-li el títol de *Historia del gremio corchero*.

El Foment del Turisme i el Patronat Costa Brava

En Ramir Medir també va vincular-se a organismes locals i supramunicipals relacionats amb el turisme a la Costa Brava, un turisme que durant els anys 20 i 30 era embrionari i era protagonitzat per les classes benestants europees. Sobre l'activitat que va desenvolupar com a capdavanter de la promoció turística de Palafrugell i de la Costa Brava, i també de la defensa dels valors paisatgístics i del patrimoni cultural i històric del litoral, podríem omplir-ne moltes pàgines i fer-ne gairebé un estu-

di monogràfic, perquè l'aportació de Medir en aquest sentit va ser fonamental, un protagonisme que encara malauradament no s'ha estudiat prou ni tampoc se li ha reconegut.

Ramir Medir, amb ulleres, acompanyat del primer tinent d'alcalde Joaquim Felín, a la seva esquerra, i Nicolau Woevodski i l'alcalde Josep Girbau (assegats) en una fotografia de mitjans dels anys 30. Autor desconegut. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

En un context polític governat a nivell local per la Lliga, i amb una representació força àmplia d'aquest partit al govern de la Generalitat, va donar-se un impuls al turisme. Ja l'octubre de 1933, abans dels "Fets d'Octubre" del 34, s'havia celebrat a l'ermita de Sant Sebastià una assemblea sobre turisme on els ajuntaments de la costa empordanesa i selvatana havien sol·licitat a la Generalitat ajuts per editar guies i propaganda de promoció turística i del patrimoni històric. Medir, present a l'assemblea, hi va acudir en representació dels Woevodski de Cap Roig amb els quals

havia entrat en contacte l'any 1928, quan va dirigir l'inici de les obres del castell. Des de finals dels anys 20 fins a l'esclat de la Guerra Civil, en gran part gràcies a la bona amistat i els contactes que mantenia amb els Woevodski, en Medir fou el gestor de famílies adinerades europees que s'establien a la Costa Brava. Va tramitar documentació i va adquirir poders de Madeleine Carroll, lord Philip Astley, Elizabeth Grenfell, Lord Inschacape, Catherine Davis, i també de Josep Maria Sert.

L'any 1932 va formar part, com a secretari, de la junta directiva del Foment del Turisme, presidit per l'alcalde Josep Sagrera. L'entitat, de vida efímera degut a problemes financers, s'havia creat per continuar la tasca del Comitè de Turisme, un organisme creat per l'alcalde Josep

Bertran i Migoya, l'any 1929, arran d'una vella demanda dels primers empresaris hotelers i del transport.

Molt més interessant és el seu pas pel Patronat Costa Brava —on era el representant palafrugellenc— i la ponència que va presentar a la Conferència de Girona el 1935 en representació de Nicolau Woevodski i Madeleine Carroll, perquè moltes de les propostes que recull el text (la contenció de la construcció al litoral, fre a la deforestació, construccions basades en l'arquitectura popular dels pescadors...) van ser incorporades a les disposicions transitòries de la Costa Brava, aprovades pel conjunt de municipis que en formaven part, el febrer de 1936. Són aspectes, tot ells, que surten dels límits proposats per a aquest llibre i que mereixen un altre treball.

04. LA POLÍTICA MUNICIPAL

La militància a la Unió Federal Nacionalista Republicana

Ja de ben jove, en Ramir Medir va implicar-se en política. Quan només tenia 18 anys va afiliar-se a la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR). El seu, era un republicanisme d'arrel nacionalista que a principis del segle XX a Palafrugell representava una burgesia crítica amb el règim monàrquic. Durant aquests anys, va conèixer els dos màxims exponents d'aquest republicanisme: l'industrial Josep Vergés i Barris i Joan Linares Delhom. Ambdós formaven part d'un grup de burgesos, sobretot industrials surers, hereus del republicanisme de tradició possibilista —ideologia conservadora partidària de cooperar amb el règim—, però que va revestir l'ideari republicà amb

un elevat contingut catalanista. Es tractava, per una part, d'un republicanisme que defensava clarament els ideals burgesos, i d'altra part d'un catalanisme basat en la llengua i la cultura catalanes que recollia els moviments anticontralistes del republicanisme federal. Era un defensor de la indústria surera —un fet gens estrany ja que dins un grup força heterogeni hi havia industrials— i advocava pels interessos comarcals.

Emilio Navarro (*Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década. 1905-1914*), fa una petita biografia de la militància republicana de Medir l'any 1915. Aquest "luchador republicano", tal com el defineix, va intervenir de manera activa a les eleccions per a diputats provincials de l'any 1913

Ramir Medir l'any 1915 en una fotografia publicada al llibre Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914) d'Emilio Navarro. L. Casanovas. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

i un any més tard, el març de 1914, va contribuir a la victòria del diputat Salvador Albert a les eleccions de diputats a Corts. Aquest personatge, nascut a la Bisbal d'Empordà, d'ideologia pròxima a la de Medir, va ser un dels principals defensors de la indústria surenca i de l'autonomia de Catalunya. Un dels seus èxits més remarcables va ser la construcció de la carretera de Sant Feliu a Tossa, i a les Corts espanyoles es caracteritzà per la defensa de les cooperatives obreres uns organismes que, com hem observat, serien denunciats per Medir anys més tard.

Arran de la participació a les eleccions del 1913, en Medir va fundar a Palafrugell el Centre Català Autonomista, i n'esdevingué el president. En aquells moments, el republicanisme local estava enfonsat i Medir, que havia estat escollit secretari comarcal del partit, era considerat per molts com l'única persona que el podia reagrupar. Medir va haver d'enfrontar-se a la manca de col·laboradors i a seriosos problemes financers. Tanmateix, això no va privar que portés a terme una intensa campanya electoral l'any 1914, i que revitalitzés el republicanisme local amb un gran esforç i diners de la seva pròpia butxaca, fet que li va comportar problemes familiars i de salut. La manca de suport i l'enemistat creada envers certs col·lectius, van afavorir que finalment desistís. La carta de dimissió, d'octubre de 1918, àcida i amarga, mostra un home sol i esgotat que no ha pogut unir totes les faccions republicanes del municipi. A la missiva, no estalvia les crítiques cap als sectors obrers als quals responsabilitza de la crisi del republicanisme per la seva aposta envers les organitzacions socialistes i sindicals, però atribueix el pes més important de la seva decisió al poc suport rebut al seu propi municipi:

«Palafrugell... Hem arribat a la llaga. El segon poble del districte, d'una psicologia ciutadana especial, rara, anormal [...] Palafrugell no vol, destesta tot allò que significui organització per a una lluita ciutadana; és fonamentalment individualista. Quan més tard el socialisme com a partit polític s'obri camí a Catalunya, i el districte elegíxi socialistes, en aquesta vila costarà molt organitzar-se. I a pesar de que en aquest poble predomina l'element de sentiments i idees —més lo primer que lo segon— liberals, costa un calvari aplegar-lo, ajuntar-lo, fer-lo vibrar en una lluita política. Més no em preocupa lo de fora; la dissecció que vull fer és la de dins, la de l'organisme que posa en peu de guerra als electors. Careixem d'organisme. ¿Com és possible fer les coses bé, si el que dicta una disposició, forja un plan, ha de donar un ordre en moments de compromís, careix de nombre suficients de companys i de gent abnegada i apte per a portar-ho a la pràctica? Aquesta completa ausencia dels homes capaços de fer viure un partit, és lo que m'ha fet veure sempre amb certa repugnancia ma intervenció a l'Ajuntament».

L'octubre de 1918, Medir presentava la seva dimissió com a president del Centre Català Autonomista, i també es donava de baixa de la Unió Federal Nacionalista Republicana. A partir de llavors no va militar en cap altre partit polític, per bé que la proclamació de la Dictadura de Primo de Rivera l'any 1923 i l'oposició frontal del nou règim instaurat a Madrid contra el catalanisme polític, el van tornar a enfrontar contra els sectors més centristes. Gràcies a una nota conservada al seu fons, sabem que va ser detingut acusat de ser "nacionalista-republicà" i reclòs a una habitació de l'A-

juntament. Amb la proclamació de la Segona República, en Ramir Medir veia com el règim monàrquic contra el qual havia lluitat s'ensorrava gràcies a la victòria electoral de les esquerres. Però no trigaria a descobrir que aquell somni fet realitat es convertiria molt aviat en un desencís.

El gir ideològic

La proclamació de la Segona República va ser aplaudida per Medir. De fet, el període 1931-1935 coincideix amb la major activitat del personatge, al capdavant de la Defensa Comercial i com a assessor i secretari de les famílies benestants estrangeres que s'establien a la Costa Brava, i també dels organismes municipals i regionals vinculats amb el turisme, com ara el Comitè de Turisme i el Patronat de la Costa Brava.

Però moltes de les expectatives creades amb motiu de la proclamació de la Segona

República s'esvaïren aviat. L'any 1935 era membre destacat del Patronat Costa Brava, que el formaven persones més properes a la Lliga que als partits d'esquerres; Medir a més col·laborava amb l'alcalde de Palafrugell, Josep Girbau, de posicions conservadores i vinculat a la Lliga, i criticava els partits d'esquerres i molt especialment les forces comunistes i sindicals: el republicà antimonàrquic havia fet un tomb cap a la dreta. De fet, acusava les esquerres d'haver suprimit el Patronat després de les eleccions del 16 de febrer de 1936, les quals havien suposat la victòria dels partits d'esquerra. En una memòria sobre aquest organisme, escrivia l'any 1949:

«Fuimos todos destituidos por los rojos, y la obra iniciada quedó interrumpida del todo; ya que si bien es cierto que después los rojos reorganizaron el Patronato en forma distinta y con otras personas en número muy

*Commemoració del
sistè aniversari de
l'entrada de les tropes
franquistes a
Palafrugell.
Casanovas. Col·lec-
ció Ramir Medir,
AMP.*

reducido, todo fué inútil, ya que los acontecimientos revolucionarios que subsiguieron al 16 de febrero, suspendieron por completo la noble empresa comenzada en 1935».

Les posicions conservadores de Medir no eren gens estranyes vista la seva trajectòria política fins aquell moment. Al municipi, la UFNR havia tingut un marcat caràcter burges. L'any de la seva dimissió del partit republicà, el 1918, ja havia advertit de l'ascens del socialisme i de les forces sindicals. Tampoc no eren estranyes les seves posicions polítiques analitzada la seva trajectòria professional després de 1918. En Medir s'havia relacionat amb associacions de comerciants —o gremis, segons la terminologia de l'època—, com també amb empresaris del sector surer, homes de negocis i propietaris rurals. Havia entrat en contacte amb diverses famílies benestants europees com a promotor turístic i amb les classes mitjanes —persones que tenien negoci propi— com a secretari de la Defensa Comercial. Havia defensat la propietat privada, la petita i mitjana empresa i les classes gremials. El pensament polític de Medir no era molt distint del de les persones que representava. La promulgació de reformes legislatives que afavorien el cooperativisme en perjudici del comerç privat i l'aprovaçió per part del nou govern de la Generalitat de la Llei de Contractes de Conreu, l'abril de 1934, per donar resposta a les demandes socials dels pagesos i l'enfrontament que va provocar amb els propietaris, van suposar el gir definitiu.

L'aposta pel cooperativisme del nou govern republicà, el reformisme i la futura col·lectivització de la terra, i sobretot la vaga revolucionària de 1934 —coneguda com als "Fets d'Octubre"— que tingué lloc a Pala-

frugell, com també a Barcelona i en d'altres onze localitats catalanes, a més d'Astúries, el van acabar convenent que l'ordre establert el 14 d'abril de 1931 no era el que ell esperava. Les idees del republicanisme que ell mateix havia capitanejat al municipi a la segona dècada del segle XX, no eren les que en aquells moments triomfaven entre les classes populars. Eren les idees comunistes i anarquistes, que ell no acceptava, les que tenien més adeptes.

La vaga que tingué lloc el 5 i 6 d'octubre de 1934 a fàbriques, comerços i cafès, a més del poder revolucionari instaurat a la Vila aquells dos dies per part de sectors comunistes i sindicals, amb el suport de l'Ajuntament, va ser segurament la gènesi d'un gir encara més profund que es produí en esclatar la Guerra. Sens dubte, aquest va ser un fet traumàtic per a Medir, com per a molts altres palafrugellencs. Medir mai no va defensar les col·lectivitzacions de les terres ni tampoc dels oficis —a la Vila van crear-se col·lectivitats de barbers, fusters, paletes i de transports— perquè d'alguna manera s'havia implicat, com a assessor jurídic, en la defensa de les propietats que en aquells moments el govern pretenia col·lectivitzar.

Suprimida la Defensa Comercial i estancat el turisme estranger, durant els gairebé tres anys que durà el conflicte militar, en Medir va aconseguir de sobreviure i mantenir la família amb la feina de secretari del jutjat a l'Ajuntament de Mont-ras i gràcies a les bones relacions que va mantenir amb el marit de Madeleine Carroll, lord Philip Astley, el qual des de Londres enviava xocolata, cafè i sabó a la família, uns preuats productes que intercanviaven amb d'altres de primera necessitat.

Acabada la Guerra, les noves autoritats franquistes van designar Medir secretari de la delegació a Palafrugell de la *Rama del Corcho*, creada el 12 de juny de 1939. Probablement va ser pel càrrec que desenvolupava en aquesta nova entitat que el març de 1940 va afiliar-se a la Falange. A la fitxa d'inscripció hi consten com a coneixements útils "*las cuestiones gremiales*". Col·laborà amb el nou poder instaurat a la Vila i s'acabà convertint en un dels més fermes defensors del nou règim. En un informe secret redactat per la Guàrdia Civil de Palafrugell l'any 1944 i publicat per l'historiador Josep Clara (*Josep Pla, fixat com a espia americà*, 1992), en Medir hi figurava en un llistat amb set companys seus, entre els quals s'hi trobaven Pla i el seu germà, com a possibles espies del servei d'espionatge americà. Era una informació errònia perquè cap d'aquells individus no podia ser considerat perillós. Així ho comunicava el cap del destacament a la Comandància de Girona que a més recalca la posició "*derechista*" de cadascun. De Medir deia que havia protegit a persones de dretes durant la Guerra, que havia renunciat a les idees republicanes i que en aquells moments s'havia convertit en un dels més entusiastes del règim.

La victòria de les tropes feixistes havia impedit el que Medir havia temut des de 1934: el triomf d'una revolució comunista. El franquisme havia esvaït les pors dels grans propietaris i dels empresaris i havia restablert el "vell" ordre entre patrons i obrers. Va ser per això, la desaparició del perill comunista i la restitució del "vell" ordre, que l'any 1939 en Medir va mostrar les seves simpaties cap al bàndol vencedor. Aquell jove que havia lluitat contra el règim corrupte de la Restauració, que havia

somiat amb la proclamació de la República l'any 1917 i que havia estat empresonat durant la Dictadura de Primo de Rivera per les seves posicions nacionalistes i catalanistes, havia fet un tomb de cent vuitanta graus. Algunes de les idees d'aquell jove però, no havien desaparegut, perquè –tot i que mai no ho va expressar– tenim la intuïció que li va costar d'acceptar el caràcter anticatalanista del règim.

El pas pel Consistori a la dècada de 1960

El 5 de febrer de 1961 Medir s'incorporava a l'Ajuntament de Palafrugell, presidit per l'alcalde Joan Gich. Aquell mateix dia uns altres cinc regidors s'havien afegit al govern municipal: Lluís Esteba, Laureano Boera, Joan Burgas, Frederic Martí i Francesc Alsius. En Medir, designat primer tinent d'alcalde i president de l'àrea de Governació de l'Ajuntament, era la persona més pròxima al batlle. Francesc Alsius va ser nomenat segon tinent d'alcalde i responsable de l'àrea de Cultura i Turisme, i Frederic Martí Carreras, tercer tinent d'alcalde i president de la Comissió de Foment. S'havia constituït així la base d'un nou Consistori que, a la dècada de 1960, va transformar profundament la Vila, dotant-la de noves infraestructures i serveis.

Aquells van ser uns anys d'una intensa acció de govern: s'inauguraren escoles i equipaments esportius, es projectaren grans obres com l'autovia de Calella, s'estengué l'enllumenat elèctric arreu del municipi, les urbanitzacions s'escamparen pels nuclis costaners i s'inciarren les obres per asfaltar els carrers de Calella, Tamariu i Llafranc, molts encara sense pavimentar, amb l'objectiu de convertir el municipi en

un modern centre turístic. Si bé és cert que els ingressos que va suposar el turisme per a les arques municipals van ajudar a realitzar millores substancials en els serveis i els equipaments, sense les decisions preses per aquesta generació de governants no s'haurien assolit alguns dels èxits d'aquella etapa, però tampoc s'haurien produït greus desajustaments urbanístics, obres del tot desafortunades com la *Colina del Sol* o el port nàutic de Llafranc.

Podríem omplir moltes pàgines de la participació de Medir en els afers municipals, perquè estava al darrere de moltes de les decisions preses en aquella època, però aquí només en volem destacar alguns, vinculats al comerç i la protecció del litoral.

Quan Medir va ser designat primer tinent d'alcalde el 1961, tot just s'estava debatent

el Pla General d'Ordenació Urbana Municipal. El Pla preveia un creixement important a la franja marítima. Als nuclis de Calella i Llafranc es contemplaven 167 hectàrees de zona urbana, enfront les 123 de Palafrugell i les 31 de Tamariu. També preveia asfaltar els carrers als nuclis costaners, millorar l'estat de les platges i de les comunicacions. En concret, advertia que els enllaços entre Palafrugell i les localitats costaneres eren insuficients per la carretera que unia l'interior i la costa, i proposava de crear una avinguda ampla entre la Vila i les seves platges. Era la gènesi d'una llarga reivindicació municipal, l'autovia de Calella, que no es construiria fins l'any 1967. En Medir va estar al capdavant de les comissions formades per arquitectes i tècnics, creades per estudiar cadascuna de les al·legacions al Pla, aprovat pel Consistori el mateix febrer de 1961. A més, va participar

*Aigua Xelida en
una postal de Josep
Granés i Hostench.*

*Col·lecció Ramir
Medir, AMP.*

a la redacció del document del Pla General, va revisar els informes dels arquitectes i va redactar la *Reseña histórica de la villa de Palafrugell*, un text signat per l'historiador que repassa la història del municipi des dels temps medievals basant-se en documentació inexplorada fins aquell moment. Medir publicaria el treball, ampliat i modificat en alguns punts, al cap d'un any a la *Revista de Palafrugell*, en cinc capítols distribuïts de gener a juliol del 1962.

Un altre dels temes municipals on va participar de manera activa fou en la defensa del comerç local. Recordem que abans de la Guerra havia estat secretari de la Defensa Comercial i coneixia de primera mà el sector. No és estrany, doncs, que poc temps després de ser nomenat primer tinent d'alcalde defensés els interessos dels empresaris del sector. El juny de 1966 el Ple apro-

bava una proposta del primer tinent d'alcalde per ampliar l'horari d'obertura al públic dels comerços locals durant els mesos d'estiu. L'any 1942, en compensació del treball realitzat el diumenge, s'havia obligat els establiments de tancar els dilluns de cada setmana. En aquells moments, amb el turisme en auge, la mesura causava tota mena d'inconvenients durant l'estiu:

«Una experiencia de 20 años ha demostrado que esta medida tajante de tener que cerrar todo el lunes ha producido molestias y controversias, ha dado un carácter de tristeza a la población, causando sorpresa y extrañeza a los forasteros que nos visitan [...] Sin embargo, de unos 10 años a esta parte, las cosas han variado radicalmente; y es que, con el incremento del turismo en la Costa Brava, Palafrugell constituye un lugar destacado de la misma, acudiendo a la misma y a

*La construcció del port de Llafranc (maig de 1970).
Puignan, Fons
Francesc Alsius,
AMP.*

sus playas de Calella, Llafranch y Tamariu, muchos miles de turistas durante el verano, cuyo hecho importantísimo ha variado en absoluto la fisonomía de nuestro término municipal que hoy es conocido y cotizado en toda Europa. Con esta afluencia turística, se observa la anomalía de que, los lunes por la tarde, todos los turistas que acuden a Palafrugell se encuentran sorprendidos y contrariados con las puertas cerradas de los establecimientos de venta al público y en muchos casos ocurre que si necesitan comprar algo y disponen de automóvil, se van tranquilamente a las poblaciones vecinas para proveerse de lo que no pueden adquirir en Palafrugell, debido a una medida que los acontecimientos han hecho inoperante».

l'enderroc de l'antiga Casa Consistorial, el maig de 1969. Autor desconegut, Col·lecció Ramir Medir, AMP.

En una època d'apogeu de la construcció, en Medir també es va convertir en el portaveu més destacat per salvaguardar el paisatge. Ja l'any 1935, com a membre del Patronat de la Costa Brava i representant legal

dels Woevodski, ja havia advertit a la Conferència de Girona la necessitat de limitar la construcció a tota la zona costanera. Ara, en un moment de canvis excessivament accelerats, tornava a insistir en el perill que suposava per a la sostenibilitat del territori i el futur del turisme el fet de no vetllar per la preservació del litoral. A un memòria redactada per Medir —tot i que no hi consta com a autor— sobre els comunals d'Aigua Xelida, debatuda i aprovada al Ple de 28 de setembre de 1961, s'hi defensava la preservació de l'indret, i amb tot un seguit de dades històriques la titularitat municipal de les terres dels Comuns, el puig de la Trona i la cala de Cabres. La memòria, com moltes altres fetes per Medir, és un exemple lúcid i revelador de les seves idees.

«Con este auge turístico, ya puede suponerse lo que nos está ocurriendo en las playas de Calella, Llafranch y Tamariu. Cada año aumenta la edificación y dado el poco espa-

cio útil de las mismas, especialmente la de Tamariu, debemos en lo sucesivo frenar en lo posible las apetencias de compradores de tierras y constructores de obras para que no quede materialmente cubierto de edificios todo el espacio libre y se cumpla estrictamente el Plan General de Ordenación y los Planes Parciales que se están confeccionando [...] Tanto importa velar, por ejemplo, porque se ponga freno a los ruidos molestos que por las noches causan los clubs nocturnos, como impedir que se edifiquen en puntos determinados para no afear la belleza natural del mismo».

En Medir havia estat un dels principals defensors de preservar el paratge, havia cercat documents per defensar-ne la propietat municipal i havia lluitat per evitar-ne la urbanització. No ho va aconseguir. L'Estat va subhastar els comunals d'Aigua Xelida el 1962, i tres anys més tard es presentà el projecte per urbanitzar la zona.

Dins el Consistori, juntament amb d'altres personalitats com Francesc Alsius i Frederic Martí, havia aixecat la veu d'alerta davant la desaparició d'alguns paratges, especialment a Tamariu on formava part de l'Associació de Veïns i Amics i hi estiujejava a un petit xalet —avui encara es pot observar al cantó nord de la platja—, el qual actualment és un excel·lent testimoni de l'arquitectura popular i marinera feta amb bon gust.

Si en el cas dels comunals d'Aigua Xelida, mostra una voluntat decidida en protegir la zona, la decisió adoptada davant el projecte de la construcció del port esportiu a Llafranc va ser força diferent. La intervenció de Medir i de l'alcalde Gich va ser decisiva. Santiago Martí, vicepresident del Club Nàutic de Llafranc havia presentat el juliol de 1966 el projecte davant la *Jefatura Regional de Costas*. La legislació franquista havia atorgat als ajuntaments competèn-

Inauguració de la sala Xavier Giralte de l'Hospital Municipal. Les autoritats municipals, l'alcalde Gich i Francesc Alsius, acompanyen el governador Víctor Hellín i el president de la Diputació de Girona, Joan de Llobet. Ramir Medir, els segueix darrere amb el capità de la Guàrdia Civil. Autor desconegut. Col·lecció Ramir Medir.

cies en ports esportius, i pertocava doncs a la Corporació de decidir sobre el projecte. La sessió extraordinària va tenir lloc el 22 d'agost de 1966. Martí i Alsius, contraris al projecte, van insistir en la necessitat de no degenerar encara més la badia de Llafranc. En Francesc Alsius profetitzava —i en aquest cas tenia raó— que el port nàutic no resoldria el problema d'una activitat d'esbarjo que anava creixent. En aquest sentit, reclamava solucions de conjunt, obres més ambicioses a llocs on es poguessin construir aquest tipus d'instal·lacions, i no pas pedaços que a part de l'impacte que causaven al paisatge resolen només a molt pocs el problema de l'acumulació de llanxes esportives.

La decisió de Medir, en canvi, va ser favorable al projecte. El seu vot a favor, inesperat per als companys de Consistori, va sorprendre Alsius i Martí els quals havien previst el vot negatiu i la cancel·lació del projecte. Al cap i a la fi, en Medir havia capitanejat la preservació del paratge d'Aigua Xelida, i tant a dins com a fora de l'Ajuntament eren ben conegudes les seves opinions sobre les conseqüències de l'auge del sector de la construcció a tot el litoral. El fet és que el seu vot afirmatiu va acabar decantant la balança. El resultat de les votacions va evidenciar la divisió interna del govern municipal: tres vots en contra —emesos pels regidors Francesc Alsius, Frederic Martí i Mario Deulofeu—, tres a favor dels regidors Joan Pagès, Ramir Medir i l'alcalde Joan Gich, i una abstenció emesa pel regidor Lluís Esteba. L'alcalde Gich va fer ús del seu vot de qualitat i el Consistori va donar el vistiplau al Club Nàutic de Llafranc per iniciar les obres, la tardor de 1968.

Un altre dels temes municipals en què va participar fou la permuta de Can Bech, que va defensar amb força intensitat. En Medir encapçalà la proposta de permuta de la finca "Horta d'en Carles", de propietat municipal, per la de "Can Bech", de propietat privada, fet que va suposar un canvi urbanístic a aquella zona i el trasllat de les dependències municipals de l'antiga Casa Consistorial, situada al carrer dels Valls a la finca senyorial Bech de Careda. El canvi urbanístic va provocar una certa reacció popular que va acabar amb un contenciós-administratiu davant l'Audiència Territorial de Barcelona contra el Consistori, presentada per Joan Planas, Florenci Coll, Francesc Esteve, Jaume Simón i Josep Pons. La sentència, de 26 de juny de 1964, desestimava els requeriments dels denunciants i acabava donant la raó a l'Ajuntament, al·legant que els acords presos estaven dins de la legalitat.

La posició de Medir en tot aquest afer, com a primer tinent d'alcalde, no deixa lloc a dubtes que va ser el gran defensor del canvi en el règim urbanístic i la permuta de Can Bech. El Ple, a iniciativa d'Alsius i Medir, va aprovar l'expedient de permuta el 30 de maig de 1962 amb vuit vots a favor i l'únic vot en contra del regidor Laureano Boera. Un any més tard, el març de 1963, publicava a la *Revista de Palafrugell* un article —reproduït a l'apèndix d'aquesta publicació— sobre la història de la Casa Consistorial i on hi defensava el trasllat de l'Ajuntament a Can Bech.

05. LA RECUPERACIÓ DEL PASSAT

La Historia del Gremio Corchero

Sembla ser que el procés d'elaboració de la *Historia del Gremio Corchero* va iniciar-se arran de la col·laboració amb *La Defensa Comercial*

de Palafrugell i altres entitats gremials del Baix Empordà. Ja hem comentat la carta que Medir va enviar al diputat Josep Ayats on s'interessava per la història dels gremis l'any 1934, però el gruix del treball el va realitzar durant la immediata postguerra. No podríem entendre la *Historia del gremio corchero*, sense parlar abans del context en què va ser escrita i sobretot de les funcions que va adquirir el seu autor en el sector surer.

Com hem explicat, en Medir s'havia relacionat amb comerciants i propietaris rurals abans de la Guerra. Va ser durant la immediata postguerra quan va entrar en contacte amb la patronal surera. Ja hem comentat que l'any 1939 va ser designat secretari de la *Rama del Corcho* "perquè era home de papers, d'estadístiques, de criteri assenyat, i d'assessorament pensat i sempre raonat i equilibrat", segons el definien a la *Revista de Palafrugell* el 1975. La "Rama", com era coneguda vulgarment, va ser integrada l'any 1942 al *Sindicato Nacional de Madera y Corcho*, que disposava d'una subdelegació a Palafrugell. Ben relacionat amb la classe empresarial surera, fou el responsable de l'àrea forestal de la subdelegació i de realitzar l'estadística de producció forestal i una memòria sobre l'estat de les suredes i la seva producció durant la immediata postguerra a tot el sector nord-est. Des de la secretaria de la subdelegació, que dirigia, fou un ferm defensor de protegir, de tenir cura de les suredes i de potenciar la producció forestal autòctona. Així ho va manifestar a una conferència que pronuncià sobre suredes a la

Escuela de Ingenieros de Montes, de Madrid, l'any 1956. L'oficina controlava també els preus d'exportació, realitzava estadístiques i assessorava els exportadors.

Medir va ocupar la secretaria de la patronal surera vint anys, des que les autoritats franquistes la van reformar el 1939 fins que el Pla d'Estabilització decretat pel govern espanyol l'any 1959 en va desmantellar les oficines per transformar el *Sindicato* en el *Grupo Provincial de la Industria y el Comercio del Corcho*. Durant aquest llarg període, en Medir va deixar escrites unes memòries (*Memòries de l'activitat surera, 1939-1959*) que el Museu del Suro va editar a la revista *l'Estoig*, un excel·lent testimoni de les dificultats que travessava la indústria durant la immediata postguerra. Va continuar vinculat amb el suro com a secretari del "Grupo Provincial" i del seu substitut, la *Agrupación Nacional Corchera*, fins que va jubí-

Medir mesurant un suro. Col·lecció Joan Bruguera, AMP.

Portada del llibre: Historia del Gremio Corchero (Alhambra, 1953).

lar-se l'any 1971 quan la patronal li va retre un homenatge a Calella de Palafrugell. En total, havien estat 32 anys en el càrrec.

La *Historia del Gremio Corchero* va ser elaborada en el context de la postguerra, tot just després de la victòria del bàndol franquista a la Guerra Civil i quan la indústria travesava una de les seves pitjors èpoques degut a la Guerra Mundial i a la política econòmica autàrquica i intervencionista adoptada pel govern del general Franco. El seu càrrec al *Sindicato* li va permetre de conèixer a fons els problemes de la indústria i a interessar-se pel seu passat.

Segons va manifestar el mateix l'autor a la revista alemanya *Ikorko*, el mes de setembre de 1953, poc temps després d'haver-se publicat el llibre, va començar la seva feina de recollida de dades el gener de 1943 i va acabar el setembre de 1946. Durant quatre anys, va recollir llibres, va remenar en arxius municipals i va cercar documents, una tasca que segons ell mateix va reconèixer posteriorment va ser feixuga i dura degut a la desaparició d'alguns arxius i el desordre que regnava en d'altres.

A l'entrevista concedida a la revista alemanya, en Medir feia públic quin objectiu perseguia amb l'edició del llibre:

«Mi propósito al escribir la Historia del Gremio Corchero ha obedecido a diversos motivos: primero, dotar a la Industria corchera española de un elemento informativo de su desarrollo en los tiempos pasados, que entendí era necesario, ya que los escasos trabajos que se publicaron hace muchos años, eran incompletos o deficientes y algunos contenían errores; segundo, explicar cómo vivieron las

gentes que formaron el gremio corchero, especialmente en las comarcas de Gerona, que fue donde tuvieron más personalidad, dando a conocer aspectos sociales de nuestra gente, por muchos ignorados; y por último, por haber creído un deber patriótico el contribuir a la cultura económica española».

La *Historia del Gremio Corchero* va ser publicada l'any 1953 per l'editorial Alhambra de Madrid i guardonada per la *Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, una entitat creada pel rei Carles III que es dedicava a premiar anualment obres de "*ciencias morales y económicas*". A la *Historia del Gremio Corchero*, en Medir ofereix dades del sector i en ressenya alguns dels episodis, però també hi podem observar un cert to nostàlgic envers una època que ell havia conegut de petit i que havia desaparegut per complet.

La història local

Suposem que devia ser als darrers mesos de l'any 1961, que Medir va rebre una visita del seu amic Francesc Alsius. Alsius l'animava a participar a una publicació d'àmbit local i de temàtica cultural. La *Revista de Palafrugell*, que es presentava com el butlletí del Patronat de l'Escola d'Arts i Oficis, era una iniciativa personal d'Alsius. La figura de Francesc Alsius, ànima de la *Revista de Palafrugell* de la primera època (1962-1977), ha estat ressenyada per l'historiador Joan Badia en aquesta mateixa col·lecció. A part d'Alsius, com a capdavanter, la *Revista de Palafrugell* la formaven també una llarga llista de redactors i col·laboradors, entre els quals volem destacar mossèn Tapiola, censor i director oficial de la *Revista*, a qui Pep Vila li ha dedicat també un volum d'aquesta mateixa col·lecció incidint només en la vessant gastronòmica, i Josep Guilló i Rocas, una figura injustament oblidada que

va fer-se càrrec de la redacció, la compaginació i la correcció, i que segurament ha estat una de les personalitats periodístiques més destacades del Palafrugell del segle passat.

Ramir Medir va començar a col·laborar amb la *Revista* des del primer número, el gener de 1962, fins que una malaltia ja força avançada l'obligà a abandonar la recerca i l'escriptura, durant els darrers mesos de 1970. En Medir hi publicà temes d'història utilitzant sempre la llengua castellana. La censura havia permès de publicar determinats articles en català, però el règim havia introduït restriccions. A la carta de nomenament de Frederic Tapiola com a director, es feia constar:

«Se podrán publicar en lengua castellana, poesías, artículos sobre fondo tradicional o folclórico y alguno de tema general, siempre que su extensión esté limitada a una parte relativamente pequeña en relación con el texto en castellano».

Medir mai no va utilitzar la seva llengua pròpia, com havia fet abans de la Guerra a diaris com el *Baix Empordà* o *La Crònica*, i a diferència d'altres historiadors com Santiago Sobrequés que signaven els seus treballs en català.

Dels historiadors que van col·laborar amb la *Revista*, Medir en va ser el més prolífic. En total, la publicació va editar 59 articles de recerca històrica signats per l'historiador. En ells Medir hi aportava dades i notícies fins llavors inèdites sobre el passat de la població, un esplèndid compendi factual de fets històrics, anècdotes i dades estadístiques desconegudes fins aleshores. En Medir va basar els seus articles en documentació inexplorada, fonts primàries de l'Arxiu Municipal.

Precisament, sobre l'Arxiu Municipal, que va ordenar junt amb Josep Guílló, va publicar el seu primer article a la revista. L'escrit es basava en una memòria de l'Arxiu molt més extensa, que va escriure l'any 1926, arran de la recerca realitzada per tal de proporcionar al municipi documents i antecedents relatius a la propietat municipal del santuari de Sant Sebastià, davant els hereus de Joaquim Carles de Girona que en reclamaven la possessió. El treball sobre Sant Sebastià va ser editat el mateix any 1926 amb el títol *Documentos y antecedentes relativos a la propiedad del Santuario de San Sebastián*, on hi constava també com a autor el notari de Palafrugell: Régulo Cumané i Pujolar.

La memòria feta per Medir, conservada a l'Arxiu Municipal, és un dels primers inventaris de què disposem avui per saber part de la documentació que conservava l'antic arxiu del municipi, ubicat a unes dependències de l'església de Sant Martí i conservada dins un armari tancat amb pany i clau. En realitat, s'hi conservaven documents municipals i parroquials col·locats en unes mateixes prestatgeries. Segons explica el mateix Medir a la memòria, quan hi va entrar l'any 1926 va quedar sorprès per l'estat de desordre que hi regnava i recomanava ja aquell any que "*la Corporación municipal se preocupe del estado de descuido y abandono que tal colección antigua se halla*". Abans, sembla que només Miquel Torroella i Plaja i el farmacèutic Josep Gich, entre 1878 i 1879, i Joan Vergés i Barris, a inicis de segle XX, s'havien preocupat per remenar els papers i posar-los en un mínim ordre. Medir, en canvi, va fer un inventari molt més exhaustiu.

Volem remarcar, que ja l'any 1926 Medir reclamava l'ordenació i catalogació de la documentació i el seu trasllat a un altre lloc

més idoni. Gràcies a una nota sobre l'arxiu publicada a la *Revista de Palafrugell*, trenta-cins anys després, sabem que les seves recomanacions no van ser escoltades: "*Nada se hizo en el sentido por mí indicado y continuó en aquel desván de la iglesia parroquial, hasta que en julio de 1936 se quemó la iglesia*". Medir continua explicant que la resistència de l'armari va evitar que el foc destruís la totalitat dels papers. En realitat, molt abans de l'incendi, la documentació parroquial ja havia estat traslladada a l'antiga rectoria de la plaça de l'Església, i els documents municipals a la Biblioteca Popular, mentre que a l'església hi havia quedat només una part de la documentació que probablement era la més interessant, ja que també era la més antiga. En Medir explica l'anècdota de què, just abans d'entrar les tropes nacionals al municipi, els papers van aparèixer volant dins la Biblioteca Popular com a conseqüència d'una forta tramuntana que va obrir els finestrals del local. Sigui com sigui, l'any 1962 quan Medir publicava la nota sobre l'arxiu l'ordenació i la catalogació de la documentació encara quedaven per fer, i proposava al Patronat de l'Escola d'Arts i Oficis, editora de la revista, la creació d'un cos de voluntaris per elaborar el primer catàleg.

L'article sobre l'Arxiu Municipal va ser el pioner, però en seguiren d'altres: una ressenya històrica de Palafrugell, editada en cinc números de la revista: l'origen de Calella de Palafrugell, les muralles i el nucli medieval, les guerres amb França, l'origen dels noms dels carrers de Palafrugell, batlles i regidors, els carlins —un període que l'entusiasmava—, i la revolució liberal, un dels pocs testimonis escrits dels fets transcorreguts a la Vila durant les dècades centrals del segle XIX. Tots aquests articles es basaven en documents inèdits —alguns dels quals es conser-

ven al fons Medir de l'Arxiu Municipal—, pergamins traduïts del llatí medieval, documents sorgits arran de l'ocupació napoleònica, expedients sobre les guerres carlistes —dins dels quals hi figura una cronologia inèdita dels fets ocorreguts a la Vila durant la primera guerra carlina (1833-1840) i alguns dels episodis interessants de la tercera, l'any 1874—, documents sobre el Priorat de Santa Anna —el senyor directe de Palafrugell des de l'any 1250— i les desamortitzacions eclesiàstiques —la venda pública dels béns del prior— realitzades pels governs liberals.

A més de la seva aportació al coneixement de la història del municipi, a Medir se li ha de reconèixer un altre mèrit. Va ser Ramir Medir qui, gràcies a un amic de Barcelona de qui desconeciem el nom, va localitzar el "perdut" *Llibre de Privilegis de Palafrugell* a la Biblioteca de Catalunya, més de vuitanta anys després que Miquel Torroella i Plaja el retirés de l'arxiu del municipi. El llibre va tenir la mateixa sort que la resta de la biblioteca de l'historiador, subhastada quan Torroella s'arruinà. Al programa de la Festa Major de 1961, que reproduïa en portada i contraportada diverses pàgines del còdex, en Medir parlava de la troballa i de la importància de la seva recuperació del, un document de primer ordre per reescriure la història de Palafrugell en l'època medieval i moderna.

El límit de pàgines que ens imposa una publicació d'aquest tipus, ens impedeix de reproduir tots els articles que Medir va escriure a la *Revista de Palafrugell*. A les pàgines que segueixen hi trobareu la relació completa d'articles i una selecció de tres d'ells.

El primer, la *Breve historia de la Casa Consistorial de Palafrugell*, mostra l'historiador

involucrat en el seu temps on, a través de dades i informacions històriques, justifica el trasllat de l'Ajuntament a la casa Bech i lamenta que a l'època pròspera de la indústria del suro no se n'edifiqués un de més respectable. Com en d'altres casos —durant el seu pas per la política a la dècada de 1920—, en Medir ho atribuïa “*al carácter excesivamente individualista de nuestras gentes*”.

A l'article sobre l'enrunament de les set torres de “dins la Vila” a principis del segle XIX, s'aporten dades molt interessants sobre les set torres, les muralles medievals, alguns dels edificis del Palafrugell medieval (la casa-residència del prior, la presó...) i el conflicte generat entre el Comú i el Priorat de Santa Anna, contrari a l'enrunament perquè percebia censos d'algunes de les set torres, que s'utilitzaven com a magatzem i tallers. Al final de l'article, Medir ens ofereix dues interpretacions de l'esdeveniment. D'una part, analitza el fet des de la perspectiva del passat, contextualitzant l'enderrocament en l'època que es produí. Explica que l'enderrocament va ser per pura necessitat perquè el Comú volia recaptar fons per alleugerir les conseqüències de la Guerra del Francès i construir amb les pedres de les muralles un nou cementiri. A inicis del segle XIX, les muralles eren sinònim de brutícia i manca d'higiene. Molts dels municipis catalans, entre ells, Palafrugell, van justificar la desaparició dels nuclis emmurallats per solucionar problemes de salut pública i perquè es creia que així s'embellia la població. Així doncs, no va existir una manca de sensibilitat històrica perquè rarament podia produir-se. Però, d'altra banda, la consideració final de Medir mostra que l'historiador escriu en el seu temps. Durant l'època d'or del turisme, lamenta la desaparició de les

muralles i de les torres per l'atractiu turístic que podien haver suposat.

L'últim dels articles seleccionats, publicat en tres números de la revista, mostra el vessant més localista de l'historiador. A *La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell*, explica l'origen de cadascun dels carrers del municipi. Avui, amb l'aparició de noves fonts documentals, algunes de les dades que ens ofereix ja han estat superades i part de les seves interpretacions, debatudes i corregides. Respectem, malgrat tot, el text original i només hi incorporem el nom actual del carrer per ajudar a la seva localització.

Els articles que reproduïm, redactats en un context determinat i alguns, com hem vist, amb una finalitat concreta, són uns documents excepcionals que recuperen alguns episodis de la nostra pròpia història. Aquests i altres temes plantejats i estudiats per Medir ara fa més de quaranta anys, no s'han tractat des de llavors i obren a qui els llegim més d'un interrogant.

El despatx de Ramir Medir, avui.
Ramir Medir, amb ulleres concèntriques, l'any 1942. Autor desconegut. Col·lecció Ramir Medir, AMP.

06. RELACIÓ D'ARTICLES DE RAMIR MEDIR PUBLICATS A LA REVISTA DE PALAFRUGELL

- *Noticia sobre el antiguo archivo municipal de la villa de Palafrugell*, gener 1962, núm.1
- *Reseña histórica de la villa de Palafrugell* (I), febrer 1962, núm.2
- *Reseña histórica de la villa de Palafrugell* (II), març 1962, núm.3
- *Reseña histórica de la villa de Palafrugell* (III), abril 1962, núm.4
- *Reseña histórica de la villa de Palafrugell* (IV), maig 1962, núm.5
- *Reseña histórica de la villa de Palafrugell* (V), juny-juliol 1962, núm.6
- *La prensa palafrugellense*, agost 1962, núm. 7
- *El suministro de agua potable a Palafrugell-Begur y playas adyacentes*, setembre 1962, núm. 8
- *Sobre los orígenes de Calella de Palafrugell*, gener 1963, núm.1
- *Breve historia de la Casa Consistorial de Palafrugell*, març 1963, núm. 3
- *La villa de Palafrugell durante las guerras de Catalunya en el reinado de Felipe IV* (I), juny-juliol 1963, núms. 6-7
- *La villa de Palafrugell durante las guerras de Catalunya en el reinado de Felipe IV* (II), agost 1963, núm. 8
- *La villa de Palafrugell durante las guerras de Catalunya en el reinado de Felipe IV* (III), novembre 1963, núm. 11
- *La villa de Palafrugell durante las guerras de Catalunya en el reinado de Felipe IV* (IV), desembre 1963, núm. 12
- *La villa de Palafrugell durante la Guerra de Sucesión*, gener 1964, núm. 1
- *La villa de Palafrugell durante la Guerra de la Independencia* (I), abril 1964, núm. 4
- *La villa de Palafrugell durante la Guerra de la Independencia* (II), maig 1964, núm. 5
- *La villa de Palafrugell durante la Guerra de la Independencia* (III), agost 1964, núm. 8
- *Noticia sobre el derribo de las siete torres que guarneían el casco antiguo de la villa de Palafrugell* (I), setembre 1964, núm. 9
- *Noticia sobre el derribo de las siete torres que guarneían el casco antiguo de la villa de Palafrugell* (II), octubre 1964, núm. 10
- *La villa de Palafrugell durante la I Guerra Carlista* (I), desembre 1964, núm. 12
- *La villa de Palafrugell durante la I Guerra Carlista* (II), gener 1965, núm. 1
- *La villa de Palafrugell durante la III Guerra Carlista* (I), març 1965, núm. 3
- *La villa de Palafrugell durante la III Guerra Carlista* (II), abril 1965, núm. 4
- *La villa de Palafrugell durante el período constitucional*, juny-juliol 1965, núms. 6-7
- *La villa de Palafrugell durante el período 1824-1833*, agost 1965, núm. 8
- *Los mozos de escuadra en Palafrugell*, octubre 1965, núm.10
- *Los movimientos de tropas en Palafrugell durante el siglo XVIII*, novembre 1965, núm. 11
- *Breve noticia sobre la creación de Plaza Nueva (hoy Plaza de España)*

- de la villa de Palafrugell,
desembre 1965, núm. 12
- *El mercado semanal en Palafrugell*,
gener 1966, núm. 1
 - *Datos estadísticos de la villa de Palafrugell, a fines del siglo XVIII*,
març 1966, núm. 3
 - *La villa de Palafrugell durante el periodo revolucionario de 1868-69*,
abril 1966, núm. 4
 - *Palafrugell durante el reinado de Amadeo de Saboya y la I República*,
maig 1966, núm. 5
 - *La villa de Palafrugell durante las guerras con Francia en el reinado de Carlos II*,
juny-juliol 1966, núm. 6-7
 - *La villa de Palafrugell durante las guerras sociales de remensa*,
agost 1966, núm. 8
 - *El privilegio concedido por el rey don Jaime el Conquistador a la villa de Palafrugell, eximiéndola de pagar alojamientos*,
setembre 1966, núm. 9
 - *El vizconde Enegón, personaje en la Historia de Palafrugell*,
desembre 1966, núm. 12
 - *La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell (I)*,
març 1967, núm. 3
 - *La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell (II)*,
abril 1967, núm. 4
 - *La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell (III)*,
maig 1967, núm. 5
 - *El escudo de armas de la villa de Palafrugell*,
juny-juliol 1967, núms. 6-7
 - *Palafrugell, villa de señorío eclesiástico (I)*,
setembre 1967, núm. 9
 - *Palafrugell, villa de señorío eclesiástico (II)*,
octubre 1967, núm. 10
 - *Palafrugell, villa de señorío eclesiástico (III)*,
novembre 1967, núm. 11
 - *La gestión municipal en Palafrugell en materia de abastecimientos en el periodo 1777-1845*,
juny-juliol 1968, núms. 77-78
 - *La piratería en las costas mediterráneas. Construcción de una torre vigía en el cabo de San Sebastián*,
setembre 1968, núm. 80
 - *Papeles de antaño. Una lista electoral del año 1855*,
gener 1969, núm. 84
 - *El rey Alfonso el Casto, II de Aragón y I de Cataluña y la villa de Palafrugell*,
març 1969, núm. 86
 - *El castillo de Palafrugell*,
maig 1969, núm. 88
 - *Papeles de antaño. Una lista electoral del año 1855*,
agost 1969, núm. 91
 - *Etimología del nombre Palafrugell (I)*,
setembre 1969, núm. 92
 - *El Patronato de la Costa Brava del año 1935*,
octubre 1969, núm. 93
 - *Etimología del nombre Palafrugell (II)*,
novembre 1969, núm. 94
 - *Papeles de antaño. Una relación de alcaldes de Bagur*,
febrer 1970, núm. 97
 - *La piratería en el litoral gerundense (I)*,
juny-juliol 1970, núm. 102
 - *La piratería en el litoral gerundense (II)*,
setembre 1970, núm. 104
 - *Una relación de bayles y Regidores de Palafrugell (I)*,
octubre 1970, núm. 105
 - *Una relación de bayles y Regidores de Palafrugell (II)*,
novembre 1970, núm. 106
 - *Una relación de bayles y Regidores de Palafrugell (III)*,
desembre 1970, núm. 107

07. APÈNDIX

Breve historia de la Casa Consistorial de Palafrugell
Revista de Palafrugell, març 1963, núm.3

Con motivo del proyecto de traslado de la Casa Consistorial al edificio conocido com casa Bech y que tan viva polémica ha despertado entre ciertos sectores de la población, he creído del caso dar a conocer el proceso y las vicisitudes que a través del tiempo ha tenido la actual Casa Capitular, en la creencia de que su lectura servirá de orientación a todos los palafrugellenses.

He dicho en el resumen histórico de la Villa, insertado en esta REVISTA, que antes del año 1.400 el gobierno de la población era por el sistema del Concejo abierto, o sea, por todos sus vecinos reunidos en la plaza de la Iglesia parroquial. Pero como este sistema constituyó un verdadero desastre por aquello de que, donde mandan todos no manda nadie, el Prior de Santa Ana Fray Juan de Prades, señor de Palafrugell, el día 12 de junio de 1.400 cambió el régimen municipal, instituyendo un gobierno de Jurados, Consejeros y Clavario.

REVISTA DE PALAFRUGELL

Es seguro que, antes de la instauración de este nuevo sistema de administración municipal, no debía existir un edificio comunal.

Lo que aparece más claro —según tendremos ocasión de decir más adelante— es la existencia en la Iglesia parroquial de un archivo municipal de los pocos papeles que en los tiempos medievales debieron escribirse en nuestra villa.

En una nota sin fecha que encontré años atrás en el antiguo archivo municipal, se

habla de las siete torres que guarnecían las murallas, afirmándose que tales torres y murallas fueron construidas a costas del Común y de los particulares, en forma que para llevarlo a cabo tuvieron que pedir dinero prestado por medio de censales, que más tarde fueron redimidos. Y a continuación se lee el párrafo siguiente:

«3 – Se evidencia que entre altres de ditas torres n’hi ha una que s’anomena la Torra del Consell, ab tal que temps Passat abs sonido de Campana se ajustaven los consellers y en dita Torra estava posada una campana que vuy en día es en la capella del veynat de Santa Margarida de dita parroquia y est Ajuntament son administrador major de dita Capella, com es public».

La torre que se menciona en el párrafo transcrito debía ser la que estaba emplazada junto a la casa que hoy ocupa la confitería La Palma, en la Plaza de España, ya que por su parte norte o trasera estaba inmediata a la calle que hoy se denomina de José M. Serra y antes se llamaba del Consell.

No existen datos concretos para saber cuándo empezaron y cuándo terminaron estas reuniones municipales en la Torre del Consell. La nota antedicha que menciona esta torre no lleva fecha, pero puedo establecer que fue escrita a fines del siglo XVIII siendo Prior de Santa Ana el Eminentísimo señor Cardenal de Zelada, que vivía en Roma, el cual fue nombrado Prior en 1774 y su gobierno duró hasta 1804.

Sigue otro párrafo, no menos curioso que el anterior, que dice:

“4 – Hia altra Torra en la propia Casa de la Vila que lo comú ne husa, y ne ha husat, y a mes de esto en lo verger de dita casa, está construhida la Escala per pujar y Baxar de dita moralla, y no averi altra escala expresa, y de altra part, an construida una finestra rexada, altra finestra major, y un forat a forma de portal, que se anomena lo forat de la Carnisseria de la expressada Moralla, afrontant en dita casa de la vila, com es Public”.

Por la transcrita nota empezamos a saber algo de la actual Casa Consistorial, siendo imposible conocer cuándo empezó a construirse. Desde luego que se aprovecharon las murallas de la parte norte y este y, sobre esta base, fue completándose el resto de la antigua edificación. Opino que esta es anterior a 1700, ya que con motivo de las guerras de Felipe V las tropas francesas arrancaron y quemaron las puertas y ventanas del edificio consistorial. Concretamente, en enero de 1713, los franceses redujeron a prisión a los Jurados de la villa y fue preciso pagar su rescate mediante un reparto entre los vecinos.

En cuanto al antiguo archivo municipal, las noticias son más concretas. Desde siglos existió en la Iglesia parroquial en un departamento del lado norte, o sea, el que estaba encima del aposento donde se hallaban los fuelles del órgano primitivo y allí siguió hasta nuestra guerra de Liberación, en que los restos de papeles se trasladaron a la biblioteca popular. En 13 de febrero de 1837, en plena guerra civil carlista, fue trasladada al armario de dicho archivo el arca de las contribuciones, depositaron en la misma 395 duros recogidos de reales contribuciones.

Después de lo explicado, vamos a ver las modernas vicisitudes por las que ha pasado la misma casa consistorial.

27 mayo 1841 – El Ayuntamiento acordó edificar una sala o cuadra en la casa capitular. Es de creer que fuera la sala que durante largos años ocupó el Juzgado Municipal.

16 octubre 1842 – Se trató de la renovación del tejado de la sala que acababa de caer por haber cedido una viga deteriorada, se acordó invitar algunas personas pudientes de la población a que hicieran un adelanto de 300 duros que, unidos a los pocos fondos que tenía el Ayuntamiento, se creyeran suficientes para la reforma del tejado y “Para cubrir de madera el piso al efecto de evitar el polvo que dan los ladrillos, perjudicial a la salud pública en tiempos de bailes”. Como puede verse, en esta sala de la Casa Consistorial se celebraban bailes.

29 mayo 1845 – Se acordó arreglar el tejado de la casa y formar un armario para la custodia de papeles y documentos más recientes, o que más a menudo deben tenerse a la vista, evitando de este modo la molestia de tener que subir al archivo general que tenía el Ayuntamiento en la Iglesia parroquial.

Mediados del siglo XIX – Según don Miguel Torroella en su **Historia de Palafrugell**, en dicha época fue montado un teatro en la referida Sala municipal, el primero que hubo en Palafrugell, y fue creado por acciones entre los vecinos de la población. Tenía una cabida de unas 300 localidades y se decoró con los desechos del Teatro Odeón, de Girona.

En el teatro, los días de función o tardes de baile, había instalado un cafetín “**on es tro-baven rosquilles, carquinyolis, avellanes, cacauets, anís i canya...**”.

16 mayo 1888 – Se adquirió por compra a Joaquina Vilar Robau, una casa contigua a la Consistorial, en la calle del Mercado, antes “dels Capellans”, para la instalación de oficinas municipales y otros servicios. Se hizo constar entonces, que hacían falta locales, “**pues que muchas veces para dar la audiencia o imponer correcciones se ve obligado (el Alcalde) a salir de la Secretaría y pasar al salón de entrada, cosa por cierto bien impropia tratándose del Alcalde de una población tan importante como ésta**”.

21 octubre 1892 – Se acordó colocar una cancela en la puerta del Salón de Sesiones y esteras en éste y en el despacho de la Alcaldía, “**toda vez que dichos salones dada su reciente construcción son aún bastante húmedos**”.

26 enero 1894 – Se aprobaron las bases para alquiler del teatro. El precio fijado era de 12,50 pesetas por función.

28 diciembre 1900 – Con motivo de las obras llevadas a cabo en el Teatro y en el Hospital, se acordó vender en subasta varios efectos inútiles de aquél. Estas obras consistieron en hacer más departamentos a la Sala, en los cuales figura la inscripción

“1er. día del siglo XX”.

Entonces desaparecieron el Teatro y los bailes en la Casa Consistorial. Por aquella fecha estaba ya en funcionamiento el nuevo Teatro del casino Centro Fraternal.

28 febrero 1908 – Se acordó la construcción de locales en planta baja del edificio de la Casa Consistorial para la instalación de las oficinas del Juzgado Municipal.

27 marzo 1908 – Se manifestó por el Ayuntamiento que, para el ensanche de la escuela de niñas nº 2, no existía otro medio que utilizar a dicho fin los locales que ocupaba el Juzgado Municipal, contiguos a la expresada escuela.

Este es el proceso de la desgraciada edificación de nuestra casa Ayuntamiento. En vez de derribar los muros viejos, sin carácter ni estilo arquitectónico y hacer un edificio de nuestra planta, se prefirió ir construyendo un departamento tras otro, sin orden ni distribución adecuada y con evidente pobreza y raquitismo, quedando Palafrugell en un plan de visible inferioridad con respecto a las demás poblaciones importantes del partido de La Bisbal –que poseen magníficas Casas Consistoriales– (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, La Bisbal, Torroella de Montgrí).

Cuando a principios de este siglo, en 1908, se acometieron las últimas reformas podía haberse hecho algo mejor, digno de Palafrugell, en vez de lo actual que, con pisos a distinto nivel y en calles de distintas rasantes, hace de este viejo caserón algo que nos avergüenza, porque no está a la altura de la misión y fines que debe llenar.

Por algo todas las Autoridades y personalidades que de muchos años a esta parte han visitado la casa Ayuntamiento, la han calificado de “cuartel de caballería”, etc. La importancia que a través del siglo pasado adquirió Pala-

frugell con la industria corchera bien merecía algo mejor en este sentido; y sin embargo no fue así. El carácter excesivamente individualista de nuestras gentes hizo que nunca se prestase la debida atención a este extremo tan importante. Pudieron ser construidos bastantes edificios particulares, apreciables bajo diversos aspectos, pero los destinados a servicios públicos no contaban apenas para nada. Si a don José Torres Jonama no se le hubiera ocurrido construir el Grupo Escolar, es muy posible que a estas alturas aún estaríamos sin escuelas adecuadas y seguiríamos como antes.

En uno de los recursos de reposición que, contra el acuerdo de permuta de las fincas Horta d'en Carles y Casa Bech, presentaron ocho vecinos de la población se dice: “La actual Casa Consistorial cumple perfectamente con los fines que le están asignados.

Se halla situada en el lugar más céntrico de la población dando tono y carácter a la zona de su emplazamiento”.

Cualquier persona que haya meditado con objetividad e imparcialidad este asunto del traslado de la Casa Consistorial, habrá llegado a la conclusión de que la actual Capitular no cumple adecuadamente con los fines que le están asignados y que no da tono ni carácter a la zona donde está emplazada.

En una palabra, y para terminar esta noticia histórica: Palafrugell, con un porvenir turístico innegable, necesita algo mejor que el pobre y destartado edificio comunal. Necesita trasladar la Casa de la Villa a la señorial finca Bech.

Revista de Palafrugell, setembre i octubre
de 1964, núms. 9 i 10

Casa Consistorial; calle dels Valls (hoy general Mola), frente a la de Arrabal Superior; esquina que hoy ocupa el Hotel Cavallers; otra en la misma calle Cavallers (confitería Girbal) esquina a la Plaza de la Iglesia; Cavallers esquina a Calvo Sotelo; ángulo del edificio de La Palma, denominada la *Torre del Consell*; y la última adosada a la casa de Gervario Isern, que hemos conocido por *Torre d'en Moragas*. Fuera de este recinto —que se conoce por *Dins la vila*— había grupos sueltos de casas, que se llamaban *Veïnats*, siendo de destacar los de las Botinas, Padró, Casas Novas, Taronjeta, Vilaseca, etc.

[illegible]

Conjuntamente con la aparición de la nueva artesanía del corcho, ocurrió que en tiempos del Rey Carlos III y gracias a la enérgica actuación del Almirante mallorquín don Antonio Barceló, desapareció la piratería en el mar Mediterráneo, que había sido el terror de navegantes y pescadores de nuestro litoral y de los agricultores que habitaban en las tierras limítrofes. Con ello se perdió el miedo a viajar por mar y en Palafrugell el hábito de vivir encerrada una parte de la población dentro murallas. Todos estos factores crearon, a mi modo de ver, un clima propicio a que la villa de Palafrugell ansiara crecer y expansionarse y sentir animadversión a los muros y torres que tanto carácter daban al casco antiguo. Y una vez acabada la Guerra de la Independencia —que fue cuando la artesanía y comercio de corcho reemprendieron con mayor intensidad sus activi-

dades—, se planteó el caso del derribo de las siete torres. Para ello, el Ayuntamiento alegaba como fundamentos: 1º La necesidad de dar mayor ventilación al recinto amurallado, por convenir a la salud pública. 2º El deseo de embellecer la población. 3º La necesidad de construir un nuevo cementerio, utilizando la piedra procedente de los derribos, porque era imposible continuar por más tiempo haciendo enterramientos en el pequeño cementerio existente en la parte posterior del Templo parroquial, o sea, en el lugar que hoy ocupa el edificio-mercado. Y 4º Estar algunas de dichas torres deterioradas, por no verificarse en ellas reparación alguna. Todos estos factores produjeron el hecho que vamos a explicar a continuación:

En aquellas fechas —año 1816— era Prior de Santa Ana de Barcelona, y, por tanto, Señor jurisdiccional y Barón de la Villa de Palafrugell, el Eminentísimo señor don Dionisio Bardaxí de Azara, Cardenal del Sacro Colegio con residencia en Roma, Auditor del Tribunal de la Rota, gran figura de la Iglesia. El Prior tenía como apoderado general el Dr. don José Ignacio Valls, presbítero, domiciliado en La Bisbal, y administrador-apoderado en Palafrugell a don Pedro Mascort, Presbítero. Y formaban parte del Ayuntamiento de esta localidad, entre otros, el Bayle o Alcalde don Pedro Jonama, el Regidor don Buenaventura Jubert y el Regidor don Sebastián Granés. En aquella época las relaciones entre el Prior y el Ayuntamiento eran muy tirantes, a causa de un pleito interpuesto por el primero contra el segundo ante la Real Audiencia de Barcelona, por razón de cantidades de dinero incautadas al Priorato para pagar contribuciones de guerra en los años 1808 a 1815.

El Ayuntamiento pidió permiso al Capitán General de Cataluña para derribar las siete torres citadas y con las piedras que resultaren del derribo construir la cerca del nuevo cementerio, que se levantó en el territorio *La Ruella* (cercano al barrio dels Fornes). Desempeñaba la Capitanía General don Francisco Javier de Castaños, el héroe de Bailén, quien con fecha 17 abril de 1816 se dirigió al Gobernador de la plaza de Gerona don Juan José García de Velasco, en la siguiente forma:

«Excmo. Sr. — Sin embargo de que la R1 Cédula de 3 de abril de 1787 expresa ya los fondos sujetos a la construcción de Cementerios rurales, convengo y apruebo el medio que propone el Bayle y Ayuntamiento de Palafrugell en la consulta que V.E. me traslada con fecha de 14 del corriente, pudiendo en consecuencia derribar las siete torres antiguas que unidas a los muros circuyen el antiguo caserío de la población, fabricando la cerca del cementerio de las piedras que resulten de ellas, y los sobrantes pueden venderlas a favor de los demás gastos y adornos que ocurran, deviendo llevar de todo cuenta y razón exacta para que merezca la aprobación de V.E. El terreno que quede libre de resultas del derribo de estas torres, ha de quedar ha beneficio del Pueblo para mayor desaogo y ventilación del Pueblo cuidando de que quede bien terraplenado al nivel de las calles y que no cause deformidad; pero antes que todo, es preciso que V.E. se asegure de si el terreno elegido para cementerio rural es a la distancia correspondiente a la población y en el parage menos perjudicial a la salud Pública después de haver oído el dictamen de los facultativos con arreglo a la R1 Cédula citada.— No puedo convenir en que sirva interinamente el cementerio dentro

la Población como propone el Ayuntamiento, pues esto es dar ocasión a que no se cumplan las órdenes con la actividad que se debe como desgraciadamente nos manifiesta la experiencia y es preciso que desde luego se entierren todos los cadáveres sin distinción fuera de poblado».

Empezado el derribo de una de las torres, recurrió en queja al Gobernador de la plaza de Gerona con fecha 26 de dicho mes de abril, el Procurador general del Prior de Santa Ana, exponiendo que su representado no solamente percibía el diezmo de los frutos resultantes de aquel término, sino que también gozaba los productos de las panaderías y tabernas que se arrendaban anualmente y estaba también en el derecho de conceder a censo algunas de las siete torres para almacenes y otras fábricas, como que de dos de ellas tenía hechas expreso establecimiento para los usos útiles a sus respectivos poseedores. Agregó además lo siguiente que copio textualmente: "Creo con algún fundamento que el Ayuntamiento de Palafrugell habrá puesto a V.E. ser del Común las Murallas de allí y que sus torres amenazarían ruina". Y terminó pidiendo la suspensión del derribo y la reposición de lo derribado a su primitivo estado y que el Ayuntamiento enmendare los perjuicios causados al Prior.

Es oportuno comentar aquí la suposición que hace el Priorato de que el Ayuntamiento de Palafrugell debió afirmar al pedir el permiso, de que las murallas eran del Común de vecinos o Municipio. Este supuesto no carecía de fundamento: pues de otros antecedentes del archivo resulta, que tales murallas fueron levantadas a costa del Común y de particulares, teniéndose que tomar prestadas unas sumas de dinero

por medio de la creación de censales, que más tarde fueron redimidos por dicho Común. Además, una de las torres se llamaba la Torre del Consell y en la misma había una campana que servía para convocar a reunión a los Consejeros; otra torre existente en la Casa Consistorial era usada por el Común. Y también el Ayuntamiento a costa del propio Común de vecinos había reparado parte de las murallas, derribado las puertas de los dos portales principales que amenazaban ruina, llamados respectivamente *Portal de Munt* y *Portal de Vall*, etc.

Otro aspecto mucho más importante de la cuestión eran las malas relaciones —antes citadas— existentes entre el Prior y el Ayuntamiento. Las Cortes de Cádiz por Decreto de 6 de agosto de 1811 abolieron los señoríos jurisdiccionales, incorporándolos a la Nación; y por tanto quedaron suprimidos los dictados del vasallo y del vasallaje y las prestaciones así reales como personales que debieran su origen a título jurisdiccional. El Priorato de Santa Ana de Barcelona, como señor de Palafrugell, venía incluido en esta derogación, que fue confirmada por disposiciones posteriores, especialmente por Ley de 3 de mayo de 1823. Ya puede suponerse el estado de ánimo de la mayoría de la población en contra de los derechos de señorío que ostentaba el Priorato y el ferviente deseo de liberarse del mismo.

Prosigamos la narración. El día 29 del citado mes de abril, el Ayuntamiento informó al Gobernador que había empezado la demolición de las torres, de las cuales una de ellas se hallaba ya en tierra y otra que se había empezado a derribar; y que con motivo de haberse enterado de si en estas torres el Prior de Santa Ana, titulado el *Barón de las siete Torres*,

tenía algún señorío en ellas, había suspendido las obras por no ser su intención perjudicar las facultades de nadie y que entretanto habían hecho llevar la piedra al nuevo Cementerio hasta que el Gobernador se sirviera decretar su continuación; y añadió la Corporación informante que para el caso de tener tal señorío el Prior nombrado, se obligaban a *"formar sobre las murallas otras siete torres para conservar su título"*.

Al siguiente día 30 de abril, el Gobernador señor García de Velasco mandó suspender las obras, bajo la prevención de exigir a los componentes del Ayuntamiento la multa de 50 libras caso de incumplimiento.

Con todo, aquel mismo año 1816 se construyeron las paredes del nuevo cementerio con la piedra antes mencionada y mediante la prestación personal de los vecinos y el portal de entrada por el carpintero Poch de la calle Caritat; por todo lo cual años más tarde dicho cementerio fue declarado de propiedad mixta del Municipio y de la Parroquia.

II

El proyecto de demolición de las siete torres dividió a los palafrugellenses en dos bandos: partidarios y contrarios a la demolición. Este desacuerdo iniciado en 1816 duró hasta 1820.

En una nota muy curiosa obrante en el archivo municipal, se dice:

« La demolición de las Torres y el establecimiento del Cementerio Rural están según parece creando partidos por ahora de mera opinión. La falta de instrucción y de haberes de los actuales Consejales á pesar del buen

espíritu que nos anima á cumplimentar las órdenes Subs. nos examina o quasi imposibilita la falta de representación particular para la ejecución de una obra costosa y difícil y si a Dn Josef Vehí Theniente coronel del 1º Batallón de Cataluña que después de Patricio se halla con retiro aquí se le librase comición en forma para la ejecución de ambas cosas, este Ayuntamiento lo auxiliaría en quanto se pidiese socorrido para su desempeño, todos los habitantes le respetarían su buen caracter y quedarían las cosas realizadas seguramente con el mayor respeto, armonía y equidad ». Este intento de designar como mediador a don José Vehí no llegó a tener efecto.

* * *

Es preciso ahondar un poco más en el estudio de este asunto y aportar otros antecedentes de sumo interés.

La señoría jurisdiccional que ejercía el Prior de Santa Ana en la villa de Palafrugell comprendía el aspecto criminal. Me refiero a la cárcel de la población. Ésta estaba situada en la esquina comprendida entre la calle Caballers y la plaza de la Iglesia, junto a la casa y bodega del Priorato, cuyas tres fincas pertenecen en la actualidad a la familia Suñer. O sea, la casa-residencia del Prior correspondía a la que es hoy farmacia Suñer, indicándolo en un ángulo de la misma cruz patriarcal del Priorato y una fecha, 1634, que aun subsisten. A continuación seguía la bodega del mismo, en cuya fachada se conserva esculpido en piedra un escudo de armas, y luego seguía la cárcel, formando una especie de torre que venía unida a la muralla, cuya edificación según informó el Ayuntamiento, no se había pensado en derribar.

El sueldo del carcelero y la manutención de

los presos iba a cargo del Priorato, en virtud de la venta de la jurisdicción criminal del término de Palafrugell que le hizo el Rey Pedro IV el Ceremonioso en 19 de mayo de 1374. Pero después del Decreto de las Cortes de Cádiz, antes mencionado, y de otros de 26 de mayo y 19 de julio de 1813, aboliendo los señoríos jurisdiccionales, el Administrador del Prior Rdo. don Pedro Mascort, negóse a continuar en el pago de tales gastos, alegando que, por haber pasado a la Corona la jurisdicción de nuestra villa, no debía sufragar por más tiempo dichas obligaciones. Por ello al informar el Ayuntamiento respecto a la línea de conducta que había seguido en este asunto, dijo —aparte de otros argumentos— que creía estar en su derecho al solicitar de la Autoridad militar autorización para derribar estas antiguas fortificaciones.

La oposición del Priorato al derribo de las torres dio lugar a otra comunicación de fecha 11 de junio de 1816 de la Capitanía General de Cataluña al Gobernador de Gerona; en los siguientes términos:

«Excmo. Sr. — Precediendo notoriamente de origen jurisdiccional las cárceles, torres y murallas de Palafrugell, como lo ha confirmado el Apoderado del Rdo. Prior de Santa Ana de esta ciudad, negándose a la recomposición de aquellas fundado en que no eran de su cuenta por haber cesado las jurisdicciones baronales, siendo de otra parte una cosa inútil y nada lucrativa, al paso que derribadas las torres favorecen mucho al aspecto público y gana considerablemente la población, ha resuelto que subsista mi providencia que comuniqué a V.E. en 17 de abril último, sin perjuicio del dro que pueda tener el Rdo. Prior en los derechos que resulten de la demolición, los que no dudo cederá a favor

del pueblo con motivo del establecimiento del cementerio rural, sobretodo recayendo ahora aquella Dignidad en el Eminmo. Señor Cardenal Dn. Dionisio de Bardaxi; persona mui recomendable por todos estilos».

* * *

En 1818 el Gobernador de la plaza de Gerona envió al Ayuntamiento una circular impresa recordando la Relación Cédula de 6 de julio de 1803, de que las Justicias de todos los pueblos cuidaran de que nadie destruyera ni maltratara los monumentos descubiertos o que se descubrieren, “que tanto interesan al honor, antigüedad y nombre de los pueblos mismos”. A mi modo de ver, el Gobernador debía intentar dar un nuevo giro a la cuestión, con el laudable fin de que el recinto murado se conservare como recuerdo histórico de lo que había sido Palafrugell en los tiempos medievales, es decir, asimilarlo a un monumento nacional e impedir, por tanto, su destrucción. Sin embargo, no llegó a tomarse en consideración esta sugerencia, porque el Cuerpo municipal en un informe posterior calificaba las torres y murallas de *piedras asquerosas*... Y agregó además que se imponía también el derribo a causa de ciertas inmoralidades que se cometían en los rincones de las torres, diciendo lo que sigue: “...prescindiendo aun de los escandalosos sucesos que tubo que corregir este Cabildo acaecidos en los rincones que ellas formaban y señaladamente en el centro de la que existe en el Arrabal, maiormente en noches oscuras y tenebrosas...”.

Por fin, en 17 de febrero de 1818, la Capitanía General dictó una disposición de tipo definitivo, que dice así: «Excmo. Señor — Habiendo oído a mi Asesor acerca el expediente promovido por el apoderado

General del Exmo. Señor Cardenal Don Dionisio de Bardaji Prior de la Colegiata Igl. de Santa Ana sobre la demolición de las Torres en Palafrugell, y conformándose con su dictamen, por la mayor ventilación que ha de resultar a beneficio de la salud pública y del hermosteo que dicha Villa he venido a disponer que subsista la providencia que comuniqué a V.E. en 17 de abril de 1816, sobre la demolición de las siete torres, disponiendo el Ayuntamiento que con audiencia del nombrado apoderado general se tace por Peritos la piedra y el costo de la demolición con separación de una y otra cuenta, y en cuanto a la cuestión del dominio de la misma, que usen las partes de su derecho en justicia; a cuio fin lo hará V.E. saber a quienes corresponda remitiéndole el expediente que me devolverá al tiempo de avisarme de quedar executado con las diligencias que se practicaren ».

En noviembre de 1818 seguía la disputa entre el Prior de Santa Ana y el Cuerpo municipal, porque las torres no estaban por completo demolidas. Ignoro en que fechas pudo terminarse el derribo definitivo.

Sólo quedó en pie la llamada *Torre d'en Moragas*, lindante con la Plaza Nueva, por motivos que ignoramos. A señalar que en invierno, la torre servía de abrigo para tomar el sol. La foto que insertamos permitirá al lector hacerse cargo de como era esa torre. Quizá debió el Prior concederla a censo a los antiguos dueños de la casa colindante y esta concesión debió ser respetada. Sin embargo, tampoco escapó a la piqueta demoledora. En el siglo actual —concretamente el día 27 de marzo de 1908— el Ayuntamiento so pretexto de que estorbaba el tránsito de la calle Pi y Margall (hoy de José Antonio), acordó ex-

propiarla y su derribo tuvo lugar en noviembre del mismo año. Al efectuar la demolición, se pudo observar que estaba construída sólidamente de cal y canto.

* * *

Séanos permitido como final de esta noticia histórica, hacer un breve comentario. Si nos situamos en la época que ocurrió este hecho, el derribo de las torres mencionadas obedeció a una necesidad, y ello por el motivo principal de falta de dinero. En primer término, porque el Ayuntamiento carecía de fondos para reparar y restaurar las torres y ante su inevitable ruina, era forzoso derribarlas. Segundo, porque urgía la construcción de un cementerio y nada mejor que aprovechar las piedras procedentes de la demolición para levantar aquél. Palafrugell había quedado empobrecido con la Guerra de la Independencia, al igual que le había ocurrido en guerras anteriores, y no tenía otra solución que la indicada.

Si, por contra, lo examinamos desde el punto de vista actual, con otra mentalidad, mayor cultura y con el turismo en pleno desarrollo, hemos de reconocer que el recinto amurallado de sabor medieval, nos hubiera favorecido y dado personalidad, porque habría constituido un motivo de atracción para turistas españoles y extranjeros. Pero es inútil insistir sobre este último supuesto, porque al fin y al cabo, nuestros antepasados carecían del sentido histórico tendente a la conservación de las cosas del pasado, pero no eran únicos en nuestro país. A todo lo largo del siglo XIX y principios del actual en varias poblaciones españolas ocurrió lo mismo: Destruir en vez de conservar.

La nomenclatura de las calles y plazas de Palafrugell

Revista de Palafrugell, març, abril i maig de 1967, núms. 3, 4 i 5

Algunos amigos me han pedido que explique la etimología y demás antecedentes de las vías públicas de esta Villa. He de confesar que no ha sido tarea fácil esta investigación, por falta de antecedentes suficientes. Si exceptuamos unos acuerdos del Ayuntamiento, adoptados en sesiones del 26 de Mayo 1871, 4 Diciembre 1887, 4 Junio 1897 y 12 de Julio 1905, en las que se reformó y amplió notablemente la nomenclatura de nuestras calles, los nombres que no figuran en estas últimas se presentan en algunos bastante difíciles, por datar de varios siglos.

En la sesión del Consistorio del año 1905 se hizo constar que, al verificar la denominación correspondiente, debía el Ayuntamiento inspirarse en primer término a que se pusiera el nombre del establecimiento público o entidad de población más próxima a la misma cuando aquella se hallare situada fuera del casco de la Villa; y después a perpetuar la memoria de aquellas personas que habían demostrado tener cariño o interés hacia nuestra Villa.

Para la mayor comprensión del lector, consigno la cifra del año 1905 en cada una de las calles que se acordaron —en dicha fecha— rotular por primera vez, o se cambió el nombre primitivo. Y en las pocas vías en que no es posible descifrar su origen, he debido limitarme a opinar o dar a conocer la versión tradicional.

A continuación va el fruto de mi paciente labor, por orden alfabético.

Calle ALLADA (Empieza en Mercado y termina en Josep M. Serra). En el registro parroquial de defunciones, se menciona esta calle (óbito de Miguel Codina, pescador, 16 Diciembre de 1688).

Existen dos opiniones sobre esta vía. Según una tradición palafrugellense, este nombre quiere significar el lugar donde se hacía el mercado de ajos y posiblemente de verduras y otros productos hortícolas, durante la edad media. Se apoya este aserto en el hecho de que la relativa anchura de la calle, en comparación con las demás del recinto amurallado de la Villa, permitía el poder congregarse allí unas pocas vendedoras de los frutos de las huertas del término, antes de establecerse el mercado de la calle Cavallers. Porque, por otra parte, no todos eran hortelanos o labradores.

Otra opinión consiste en creer que la primera sílaba AL significa altura y el resto LLADA quiere decir *bajada* o *devallada*. Como, por ejemplo, el nombre del municipio *Alp* equivalente a lugar alto, o el de *Sant Cebrià dels Aïlls*, que debiera ser Sant Cebrià dels Aïlls. En Palamós existe una calle que lleva el mismo nombre de Allada.

Creo que pueden aceptarse ambas hipótesis. O sea, que Allada quiere significar calle con devallada, que en nuestro caso lo constituye la pendiente que une la calle con la Plaza de España; y, por otra parte, puede aceptarse el que en dicha calle se hubiera efectuado siglos atrás el mercado de hortalizas.

ANCHÀ (Empieza en Fuente y termina en Afueras). Se le dió este nombre atendida la anchura de la vía, en comparación con las demás de la población.

ÁNIMAS (Empieza en San Sebastián y termina en Hortal). Ha de ser en memoria de las almas del Purgatorio.

ARMADÁS (Empieza en Palamós y termina en Afueras). Por su proximidad al barrio agrícola de Armadàs (Ermatanis).

ARRABAL INFERIOR (Empieza en Cavallers y termina en Fuente). Barrio extremo o fuera del recinto amurallado, que terminaba en la farmacia Mascort, conocida por *can Mascort de Cap de la Vila*.

ARRABAL SUPERIOR (Empieza en General Mola y termina en Padró Gran). Aparece mencionado en el libro de óbitos del año 1675. Debe darse la misma explicación de ser un barrio fuera de casco amurallado.

ARRABAL DE SAN PONS (Empieza en Barris i Buxó y termina en Afueras). En el vecino barrio de Santa Margarita existió una capilla, destruida en 1936, en la que se rendía culto a San Poncio. También se denomina *dels Forns*, seguramente porque antes debieron existir hornos de ladrillería.

BAGUR (Empieza en Arrabal Superior y termina en Afueras). Por su proximidad al camino que conduce a la villa vecina.

BAILÉN (Empieza en Vilar y termina en Cementerio). En conmemoración de la batalla de Bailén en 1808 donde fue derrotado el ejército francés.

BARRIS i BUXÓ (1905) (Empieza en Sagunto y termina en Arrabal de San Pons o Baixada dels Forns). En memoria de don José Barris i Buxó, nacido en Darnius el año 1817. Fundador de la casa Barris en Palafrugell, de gran renombre en la industria corchera.

BOTINAS (Empieza en Fuente y termina en Hortal d'en Pou). Aparece mencionada en el registro parroquial de defunciones, año 1638. (Defunción de Miguel Miró (a) Roig, *pagès del veïnat de Botines*). Esta calle se inundaba en tiempo de lluvias i quedaba intransitable, siendo preciso el uso de zapatos o zuecos para pasar por ella. Creemos que esta circunstancia dio nombre a la calle.

BRUCH (Empieza en Tarongeta y termina en Afueras). En recuerdo de la batalla de este nombre en 1808, donde fueron atacadas las tropas francesas que se dirigían a Barcelona y Zaragoza.

CAVALLERS (Empieza en General Mola y termina en Calvo Sotelo). Aparece su nombre en el registro parroquial, año 1666. Opino que debía tratarse de una calle habitada por gentes de cierto relieve social. En ella vivía la familia Riera, uno de cuyos miembros, el Honorable Pedro Riera, fue familiar del Santo Oficio; y la familia Estrabau i Caixa, que eran ciudadanos honrados de Barcelona.

CALELLA¹ (1905) (Empieza en Botinas y termina en Paseo Mediodía). Por conducir al barrio marítimo de este nombre. Antes se la conocía por *Cami Fondo*.

CALVO SOTELO² (1939). (Empieza en Cavallers y termina en Plaza de España). Para honrar la memoria de D. José Calvo Sotelo, promártir del Alzamiento Nacional. Antes esta calle formaba parte de la de Cavallers.

CARITAT (Empieza en Placeta d'en Pou y termina en Fuente). Este nombre aparece ya mencionado en 1643. Durante largos años, la calle formó una riera o rambla que en tiempo de lluvias recogía parte de las agua procedentes del sector norte de la población y obligaba a ser reparada con cierta frecuencia. En algunas casas principales, especialmente casa Vergoñós (hoy del Casal Popular) y casa Pouplana (hoy de D. Octavio Frigola) socorrían semanalmente a los que imploraban la caridad pública, y es lógico deducir que este hecho diera nombre a la calle.

CASES NOVES (Empieza en Pals y termina en Cementerio). El registro parroquial la cita en el óbito de Esteban Deulofeu, pescador, del año 1655. Es posible se diera este

nombre a algunas viviendas construídas y que eran *nuevas* en relación con las demás de la Villa. Se la conocía vulgarmente por calle de La Bisbal.

CASTAÑOS (Empieza en San Isidro y termina en Afueras). En memoria del general don Francisco Javier de Castaños que ganó a los franceses la batalla de Bailén.

CEMENTERIO (Empieza en Cases Noves y termina en Afueras). Vía que conduce al cementerio municipal.

CERVANTES (Empieza en Botinas y termina en Libertad). En homenaje al autor del Quijote D. Miguel de Cervantes.

CLAVÉ (Empieza en Fuente y termina en Afueras). Recuerda a D. José Anselmo Clavé (1824-1874) fundador de las Sociedades Euterpenses de los Coros de Clavé. En Palafrugell existió el coro La Taponera, fundado en 1859.

COLOMER (Empieza en Arrabal Superior y termina en Torres Jonama). No se tienen antecedentes de este apellido. Esta calle ha sufrido recientemente una gran reforma, ya que antes solo tenía entrada por el Arrabal Superior.

CONCORDIA (Empieza en Independencia y termina en Ancha). Creo que este nombre salió de una Sociedad de Socorros Mutuos titulada *La Concordia* fundada en 1846, bajo la advocación de San Benito de Palermo.

CONSTANCIA (Empieza en Cavallers y termina en Caritat). Este pasaje data de mediados del siglo pasado. Antes estaba

¹ Actual camí Fondo.

² El carrer Calvo Sotelo estava situat entre la interjecció del carrer Raval Inferior i Major, i la plaça Nova. Avui forma part del carrer de Cavallers.

constituido por una serie de huertos, y un fabricante de tapones que utilizaba un almacén con salida a la calle de la Caritat gestionó tenazmente y obtuvo el permiso para poder abrir el pasaje que comunicaba la calle de Cavallers con la de la Caritat y constituyó una mejora evidente para aquel sector.

El promotor no era otro que Juan Busquets, belga de nacimiento, hijo de otro fabricante de tapones casado con una mujer belga; que tenía fábrica en Palafrugell y sucursal en Bruselas y que cerca del año 1860 dió a conocer en Corsá la primera lámpara de petróleo, por esto el pasaje se le designó primeramente *Pasaje belga* y más tarde para recordar la tenacidad y constancia en lograr la mejora, se le bautizó con el nombre de *Calle de la Constancia*. No he hallado antecedente alguno en los libros de Actas de la Municipalidad.

II

QUATRE CASES (Empieza en Cavallers y termina en Caritat). Sin datos. Puede ser por el reducido número de casas con que contaba en tiempos pasados.

ESTRELLA (Empieza en Nueva y termina en Cases Noves). Nuestros antepasados tenían afición en bautizar calles con nombres de astros.

FITOR (Empieza en Fuente y termina en Afueras). Por conducir al camino que dirige a Fitor, lugar del municipio de Fonteta. FUENTE (Empieza en Arrabal Inferior y

termina en Vilar). La Font Vella que radica en esta calle, dió nombre a la misma.

GARRIGA (Empieza en Tarongeta y termina en Afueras). Aparece ya mencionada en 1556. Debe tener su origen en la vegetación residual de primitivos bosques.

GENERAL MOLA³ (1939 – Empieza en José Antonio y termina en Cavallers). Uno de los héroes de nuestra Cruzada. Antes se llamaba dels Valls cuyo nombre quiere significar foso al lado de la muralla.

GENÍS Y SAGRERA (1905 – Empieza en Barris i Buxó y termina en Bruch). En recuerdo de D. José Genís y Sàgrera (1838-1898) figura destacada de la industria corchera.

GERONA (Empieza en Nueva y termina en Afueras). Nombre de la capital de la provincia.

HORTAL D'EN POU (Empieza en Botinas y termina en Sagunto). Significa huertas d'en Pouplana, emparentado con los Quintana de Torroella de Montgrí.

INDEPENDENCIA (Empieza en Palamós y termina en Afueras). En recuerdo de la Guerra de la Independencia (1808-14). Vulgarmente se conoce por *carrer d'en Caixa*.

JOSÉ Mª SERRA⁴ (1905 – Empieza en Allada y termina en Mayor). Nombre del esposo de Dª Dorotea de Chopitea y Vellota. Ésta sufragó la construcción de la Iglesia de Calella; y el Sr. Serra hizo un donativo al Hospital Municipal para la compra de una casa contigua al mismo.

³ Actual carrer dels Valls.

⁴ Actual carrer del Consell, situat "dins la Vila".

Antes se denominó del Consell, porque los jurados y concellers de la Villa se habían congregado en una torre existente en la finca de la actual confitería *La Palma*.

JOSÉ ANTONIO PRIMO DE RIVERA⁵ (1939 – Empieza en Plaza España y termina en Afueras). En memoria del fundador de la Falange. Esta calle tenía antes el nombre de Pi y Margall, por acuerdo del Ayuntamiento de Julio de 1905. Una parte de la misma había correspondido a la calle dels Valls, cuya prolongación se acordó abrir en el año 1901; y por tanto esta vía a principios del siglo actual empezaba en la Plaza Nueva y terminaba en la calle de Bagur.

LIBERTAD (Empieza en Rajola y termina en Calella). Antes se denominó de la *Princesa de Asturias*. Durante el periodo 1868-69 se varió el nombre.

LUNA (Empieza en Hortal y termina en Terma). Satélite de la Tierra.

LLAVIÀ Y SERRA (Empieza en Bagur y termina en Matllería y Riera). D. Juan Llaví y Serra, que fue maestro de instrucción primaria en nuestra Villa, durante 40 años.

MARCIAL DE LA TRINCHERÍA (1905 – Empieza en Calle y termina en Vilar). D. Marcial de la Trinchera y de Bolós propietario corchero con casa solariega en Cassà de la Selva y residente en Gerona, a fines del siglo pasado patrocinó un proyecto –que no tuvo realidad– de Liga Aduanera Hispano-Portuguesa referida al corcho.

MARIANO RIERA⁶ (1905 – Empieza en Virgen María y termina en General Mola).

Hizo un donativo a beneficio de la instrucción pública.

MATLLERÍA Y RIERA (1905 – Empieza en Padró Gran y termina en Garriga). D. Joaquín Matllería y Riera hizo un legado a los pobres de la localidad, cuya renta se repartía anualmente entre los más necesitados.

MAYOR (Empieza en Plaza Generalísimo y termina en Calvo Sotelo). Este nombre existe en casi todas las poblaciones de nuestro país y quería significar calle principal.

MERCADO (1905 – Empieza en Plaza Generalísimo y termina en José Antonio). Se llamaba antes de la *Verge María* y más antes dels *Capellans*; y lindaba al oeste con el antiguo Cementerio, emplazado en lo que es hoy el mercado cubierto de abastos.

MIQUEL, VINCKE Y MEYER (1905 – Empieza en Garriga y termina en Luna). En agradecimiento al esfuerzo y al mérito de los señores D. Juan Miquel, D. Enrique Vincke y D. Pablo Meyer, que dotaron a Palafrugell de la mayor planta industrial corchera de España.

NORTE (Empieza en Cases Noves y termina en Afueras). Por estar situada en la parte norte de la población.

NOTARÍA (Empieza en Mayor y termina en Allada). Donde había la Notaría en la época medieval.

NUEVA (Empieza en Caritat y termina en Vilar). Esta calle, como otras de aquel sector, fue abierta con motivo de la instalación del Tranvía de Flassà a Palamós.

⁵ Actual carrer de Pi i Margall.

⁶ Avui el carrer de Mariano Riera ja no existeix. Com explica Medir, el carrer de Mariano Riera, situat "dins la Vila", unia el carrer de Verge Maria amb el carrer dels Valls.

PADRÓ GRAN (Empieza en Arrabal Inferior y termina en Afueras). Debiera llamarse *Pedró* porque en la plaza contigua existió una cruz con basamento de piedra (*pedró*) y el día 3 de Mayo, fiesta de la Santa Cruz, los vecinos colocaban tiestos de flores sobre dicha piedra y el clero parroquial bendecía la población. Esta cruz desapareció en la guerra carlista de 1873.

PADRÓ PETIT (Empieza en Padró Gran y termina en Pedro Guilló). Trae el mismo origen que la anterior, llamándose *Petit* por ser más reducida.

PAGÉS Y MORATÓ (1905 – Empieza en Garriga y termina en Afueras). D. Juan Pagés y Morató fundó el 10 de Noviembre de 1885, la Cooperativa de Consumo *La Reformadora*.

PALAMÓS (Empieza en Fuente y termina

en Afueras). Calle por la que pasaba en sus primeros años, el tranvía de Flassá a Palamós. Antes se conocía vulgarmente por Creu Roquinyola y las gentes solían nombrarla Creu Ratinyola.

PALS (Empieza en Casas Novas y termina en Afueras). Desde esta calle, un camino antiguo conducía a la villa de Pals.

PASEO DE MEDIODÍA (Empieza en Ancha y termina en Afueras). Sito en la parte sur del centro urbano, donde arranca la carretera de Calella.

PASEO DEL NORTE (Empieza en Sagunto y termina en Afueras). Consideramos inadecuado este nombre, porque radica en la parte sur de la villa.

PEDRO GUILLÓ (1905 – Empieza en Padró Petit y termina en Pals). Hizo un donativo al Hospital para adquirir éste una casa contigua.

PI VERT (Empieza en Terma y termina en Afueras). Es el nombre del territorio donde radica la calle.

PLACETA D'EN BOU (Empieza en San Antonio y termina en Cases Noves). Aparece en el Registro parroquial el año 1724. No tengo antecedentes de este apellido. Debía tratarse de un propietario de terrenos en aquel lugar.

PLAZA DEL GENERALÍSMO⁷ (1939 – Empieza en Verge María y termina en Cavallers-Mayor). Antes se llamaba de la Constitución, nombre que databa del pasado siglo. Mas antes se la conocía por *Plaça Vella* o de la Iglesia.

⁷ Actual plaça de l'Església.

PLAZA DE ESPAÑA⁸ (1939 – Empieza en Calvo Sotelo y termina en José Antonio). Antes se llamaba Plaza Nueva, abierta en 1758, para diferenciarla de la Plaza de la Iglesia parroquial.

PONIENTE (Empieza en Vilar y termina en Afueras). Por razón de estar en el sector de Poniente de la villa.

III

PROGRESO (Empieza en Serra y Avellí y termina en Calella). Antes se llamó del Príncipe de Asturias y en 1868-69 se le cambió el nombre por el de Progreso.

RAJOLA (Empieza en Libertad y termina en Paseo Mediodía). Se tenía noticia de que en esta calle existió una ladrillería.

RUELLA (Empieza en Luna y termina en San Isidro). Tomó este nombre del paraje donde radica, denominado Ruella o Rosella. Los terrenos de nuestro término producen amapolas en abundancia.

SAGUNTO (Empieza en Hortal y termina en Afueras). Como recuerdo de la proclamación el año 1874 del rey D. Alfonso XII y también por el heroísmo de los saguntinos atacados por Aníbal durante la segunda guerra púnica (218 a. de Jesucristo).

SAN ANTONIO (Empieza en Cavallers y termina en Placeta d'en Bou). Vulgarmente conocida por Carrer Estret. Dedicada la calle a San Antonio Abad. Uno de los libros

escritos por nuestro Josep Pla lleva el título de "El carrer Estret".

SAN ISIDRO (Empieza en Tarongeta y termina en Afueras). Patrón de los labradores. No se olvide que Palafrugell fue una población eminentemente agrícola antes de la implantación de la industria del corcho.

SAN JOSÉ (Empieza en San Sebastián y termina en Tarongeta). Patrón de la Iglesia.

SAN JUAN (Empieza en Torres Jonama y termina en Nueva). En San Feliu de Guíxols existió un Gremio de taponeros (1803) bajo la advocación de la degollación de San Juan Bautista. Creemos que se trata del mismo Santo por una razón de tipo gremial.

SAN MARTÍN (Empieza en Plaza España y termina en Botinas). Patrón de la villa.

SAN PEDRO (Empieza en Ancha y termina en Armadás). Patrón del barrio marítimo de Calella.

SAN RAMÓN (Empieza en Libertad y termina en Paseo Mediodía). Se venera este Santo en la capilla del barrio de Armadás.

SAN SEBASTIÁN (Empieza en Plaza España y termina en Castaños). Copatrón de la villa; antes se denominaba vulgarmente *del Clos*. (Debía existir allí un terreno cercado).

SANTA MARGARITA (Empieza en Plaza España y termina en Botinas). Copatrona de la villa.

SERRA Y AVELLÍ (1905 – Empieza en

⁸ Actual plaça Nova.

Fuente y termina en Progreso). D. Martín Serra Avellí, palafrugellense conocido por *Baga*, residente en Nueva Guatemala de la Asunción, hizo en su testamento de fecha 9 Enero de 1785 un legado de fincas al Hospital Municipal y otro consistente en un frontal y unas sacras de plata y tres medallones dorados con la efigie de los Patrones de la Villa, a la Iglesia Parroquial.

TARONGETA (Empieza en José Antonio y termina en Afueras). Se menciona en el Registro parroquial, año 1687. La Tarongeta era un juego prohibido que se usaba en el siglo XVI. Es muy posible que en esta calle que formó antes un *Veïnat* fuera del casco amurallado, se hubiera jugado a la *Tarongeta* y de este modo saliera el nombre. En Barcelona existe una calle con igual denominación y en la cual se jugaba a la *Tarongeta*. (Véase la interesante obra "Las calles de Barcelona desaparecidas" de Antonio Vallescà, pág. 75).

TERMA (Empieza en Luna y termina en Afueras). Al final de la calle, a mano izquierda, en dirección a Esclanyà, se encuentra el mojón divisorio de Bagur y Palafrugell. Este mojón fue colocado el año 1556, con motivo del deslinde de ambos términos municipales; según acta firmada por D. Carlos de Cardona, Prior de Santa Ana de Barcelona, Señor de Palafrugell; y Narciso Simón, Baile; Pedro Bataller, Antonio Mató y Antonio Mauri, jurados de Bagur, y otros, el día 12 de Abril de 1556.

TORRE DELS MOROS (Empieza en Cases Noves y termina en Afueras). En

recuerdo de las torres de refugio, para defenderse y resguardarse de las invasiones de piratas en la Zona de la Costa.

TORRETAS (Empieza en Garriga y termina en Afueras). En el paraje de Las Torretas existe una torre-refugio de las mencionadas en el anterior apartado.

TORRES JONAMA (Empieza en Placeta d'en Bou y termina en Vilar). Antes se llamó del Sol y conducía a la estación del desaparecido tranvía de Flassá a Palamós, constituyendo un verdadero Paseo para muchos palafrugellenses, sobre todo entre 11 y 12 de la mañana, hora de la llegada del tren correo. En 1914 se le puso el nombre de Torres Jonama en reconocimiento de las liberalidades hechas por D. José Torres Jonama a su Villa natal.

TORROELLA (Empieza en Torres Jonama y termina en Afueras). Contiguo a la carretera que conduce a Torroella de Montgri.

UNIÓN (Empieza en Palamós y termina en San Pedro). Antes había formado parte de la de S. Pedro y se le dió el nombre de la Unión en 4 Diciembre de 1887. Como en Palafrugell hubo varias uniones o fusiones de las sociedades de socorros mutuos, especialmente la creación de la *Unión Palafrugellense* (año 1886), fruto de la fusión de las sociedades *La Protectora*, *La Concordia*, y *La Auxiliadora*, estoy convencido de que la nueva hermandad La Unión, dió nombre a la calle.

D'EN VELA (Empieza en Mayor y termina en Allada). Familia que habitaba en el casco amurallado. El día 12 de Junio de 1400

D. Miguel Vela presbítero y domero de esta Parroquia, asistió como testigo al acto de instituir un nuevo régimen municipal sobre la base de elegir jurados y concelleres, decretada por el Prior de Sta. Ana, Fray Juan de Prades. El 13 de Marzo de 1405, Juan Vela regentaba la Bailía de Palafrugell, o sea ejercía la Alcaldía accidentalmente.

VERGE MARÍA (Empieza en Plaza Generalísimo y termina en General Mola). Se llamaba antes *del Portal*, porqué al final de la calle existió un portal llamado *de Mont* y que en la época medieval y moderna servía con otros portales para resguardar a los moradores de *dins la Vila*.

VIFREDO (Empieza en Ancha y termina en Calella). En memoria de *Jofre el Pilós* fundador de la *Catalunya Vella*.

VILAR (Empieza en Afueras y termina en Palamós). Villa pequeña, lugar o agrupación de casas o masos que albergaban bastantes personas. En aquel sector existen el *Mas Gras*, *Mas Corredor del Vilar*, *Can Geli*, etc.

Recientemente se han rotulado las calles

que comprenden los dos Grupos de viviendas siguientes:

Julio 1961 – Grupo San Martín (de tipo social). Todos sus nombres evocan distintos vientos, a saber: GARBÍ, GARGAL, LLEVANT, TERRAL y XALOC.

Julio 1964 – Grupo San Sebastián (de renta limitada). BALMES (filósofo de Vich, autor de *El Criterio*), FLEMING (inventor de la penicilina), MOSEN JACINTO VERDAGUER (el gran poeta catalán), PLAZA CATALUÑA, PLAZA JUAN XXIII (el Papa promotor del Concilio Vaticano II), RAMON LLULL (Teólogo mallorquín, 1235-1316).

Total de calles y plazas: 97.

* * *

Esta relación debiera completarse con la lista de las calles de los barrios marítimos de Calella, Llafranch y Tamariu, la mayoría de las cuales datan de pocos años o son nuevas. Sin embargo, he de abstenerme de hacerlo por ahora, debido a que está en trámite la aprobación, por el Ayuntamiento, de la relación definitiva de dichas vías.

.....

L'historiador Ramir Medir (1889-1974) és la biografia d'un erudit de referència per a la recerca històrica del nostre entorn més proper. L'autor repassa les importants aportacions que ha fet Medir com a historiador local i la vida d'un personatge singular, un apassionat per les petites coses d'aquest país que van conduir-lo a participar en molts aspectes que dibuixen el Palafrugell d'avui.

Revista de Palafrugell

ajuntament de
palafrugell